

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיד"ק ירושלים תנכב"א

סעודה שלישית פרשת

קדושים תשי"ד

קדש עצמך במוֹתֶר לך

- קדשים תהיו להתנהג בפרישות הוא מצוה כוללת ולכן לא נמנה בחשבון תרי"ג מצות • כל ענין של קדושה מביא יותר קדושה, וכן בהיפוכו ח"ו • פלוגתת הראשונים בחיוב כיבוד כשאביו רשע • אם הבן כבר קיבל שבת, ואביו מצוה לו לעשות מלאכה, אם חייב להודיע לאביו שכבר קיבל שבת • עונשי מיתות בית דין, אם נמנו במנין תרי"ג • ישמח משה: הכוונה החשובה ביותר לקיים מצוה על פְּנֵת הַמִּצְוָה • המוצא כלאים בבגד חבירו בשוק אם צריך להודיע לו • האיסור לפנות אחרי עבודה זרה ועובדיה, אפילו כשיודע שאין בהם ממש • הפונה אחרי עבו"ז, אפילו עבור רצון אחרים, לבסוף נמשך אחריה • מדרש: נוח לאדם לגדל לגיון של זיתים, מלגדל תינוק אחד בארץ ישראל • ע"י לימוד והחזקת התורה, וחינוך הבנים, יש השראת השכינה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"א לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השתתבות בלישון קדוש © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאריות ישראלי לא יעשו עֲקֻלָּה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאֶהְיֶיךָ עֲקֻלָּה (איוב יא, יד).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ ★ קלָאָר (35 מינוט)

לשון קדשו - קונטרס קצ

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→3→714

צו הערן די יעקאדינג:
דרוק 1. - פאר קונטרס
190
פאר הערות דרוק 3

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110

לשון קדשו
צענטראלע נומער:
929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יושע וואלף גרינפעלד ה"ו
להגל אירוסו בתו ע"ג החתן אברהם וואל נ"י
בן הר"ר ישראל הערש מענדלאוויטש ה"ו

הר"ר זושא פעדער ה"ו
להגל אירוסו בנו החתן יצחק נ"י
עב"ג בת הר"ר ארי' שווארטץ ה"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לדרות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח תלמיד חכם מופלג, ירא ושלם, איש האשכולות,
עסק בצרכי ציבור, ופעל ועשה להגדיל תורה ולחוק בדקה,
מתלמידי רביה"ק זי"ע ודבק במשנתו

הר"ר יעקב יודא ז"ל עסמרייבער

בן הרה"ח ר' משה אליהו ז"ל
נפטר ט"ו אייר תש"פ לפ"ק

הרה"ח מופלג, ירא ושלם, נוח לשמים ונוח לבריות, בנש"ק
ודבוק בדרכי אבותיו, עסק בהדפסת והפצת ספרי זקינו הגה"ק
בעל שבילי דוד מווייטצען זי"ע

הר"ר חיים דוב ז"ל זילבערשטיין

בן הרה"ח ר' משולם צבי ז"ל
נפטר י' אייר תש"פ לפ"ק

הרה"ח הישיש, התנהג בפרישות, מדקדק בקלה כבמורה,
מירא ד' וחושבי שמו, בעל מדות ישרות ומכיר טובה,
היה דבוק בספרי רביה"ק זי"ע ומסר נפשו לחיות כמשנתו

הר"ר אליעזר ז"ל האבהייזער

בן הרה"ח ר' יוחנן ז"ל
נפטר ט' אייר תש"פ לפ"ק

האשה החשובה, אשה יראת ה' היא תתהלל,
בעלת צדקה וחסד וטובת לב

מרת יטל ע"ה ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

אשת הרה"ח ר' ברוך יודא לעפקאוויטש ע"ה
נפטרה י"ד אייר (פסח שני) תש"ס לפ"ק

KolSatmar.com

א
הקדמה להדרוש*

ביאור מצות קדושים תהיו

שיטת רש"י: דעיקר לשון קדושה הוא על פרישה מעריות ועבירה

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלליכם.

רש"י זאגט^א: קדושים תהיו, - דאָס איז אויך פון דברי חכמינו ז"ל, - כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה איז [אתה מוצא] קדושה^א.

[דאָס איז] דער סמיכות פון פרשת [אחרי לפרשה זו, ווייל] סוף פרשת אחרי שמועסט פון [הרחקת] עריות.

יעדער גדר ערוה איז קדושה, ברענגט ער [רש"י] כמה פסוקים, אזוי ווי דער מדרש ברענגט אויף דעם - פאָנט^א אין מדרש רבה - כמה פסוקים אויף דעם.

ב
שיטת הרמב"ן: דלשון קדושה הוא פרישה מכל עניני גשמיים, אף של היתר, וזאת מן הצורך לקיום הגוף ולעבודת ה' [ב] [נאָר] דער רמב"ן זאגט^א אז דאָס מיינט מען נישט דוקא [פון] ערוה, ס'זעט נישט אויס אזוי [בסתם לשון קדושים או פרושים] - זאגט ער, - נאָר בדרך כלל [כל ענין פרישה מגשמיים אפילו משל היתר, נקרא פרישות וקדושה^א].

^א שייכות הקדמה זו להדרוש, כי בהמשך הדרוש מקשר רבינו כמה עניני הפרשה לענין הפסוק קדושים תהיו, והכל לפי מה שמבאר כאן בהקדמה ענין המצוה של קדושים תהיו.

^ב ברש"י (יט, ב): קדושים תהיו. הוּו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אשה זנה וְחִלָּה וגו', אָני ה' מְקַדְשְׁכֶם (אמור כא, ט-ז). וְלֹא יִחַלֵּל זָרְעוֹ, כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשׁוֹ (שם, טו). קדושים יהיו, אשה זנה וְחִלָּה וגו' (שם, טו-ז).

^ג בויקרא רבה (כד, ו): אמר רבי יהודה בן פזי, מפני מה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים, אלא ללמדך שכל מקום שאתה מוצא בו גדר ערוה אתה מוצא קדושה. ואתיא כהדא דרבי יהודה בן פזי, דאמר כל מי שהוא גודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש. רבי יהושע בן לוי מייית מן שונמית, הדא הוא דכתיב (מלכים ב' ד, ט) וְתֹאמַר אֶל אִשָּׁה הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ הוּא וגו'. אמר רבי יהושע בן לוי מפני מה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים, אלא ללמדך שכל מקום שאתה מוצא בו גדר ערוה אתה מוצא קדושה. ואית ליה קריין סגייין, אשה זנה וְחִלָּה וגו', וקדשתו כי את לחם אלקיך הוא מקריב [אני ה' מְקַדְשְׁכֶם], אלקנה וגרדושה וְחִלָּה זונה וגו' וְלֹא יִחַלֵּל זָרְעוֹ [בעמיו, כי אני ה' מְקַדְשׁוֹ], וְהָדִין, דְּבַר אֵל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ].

^ד פירוש: שבכל מקום שאתה מוצא בפסוק ענין הרחקה מן עריות, אתה מוצא שם בפסוק לשון קדושה.

^ה פירוש: 'בתחלת' הפרשה.

^א ברמב"ן (יט, ב-ג) הביא לשון רש"י, ועל זה כתב: אבל בתורת כהנים (כאן) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני יב, א), וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי (שמיני יא, מד), כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים. - ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוכרת בכמה מקומות בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים.

והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, אם כן ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסוכאיין בין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר אסור זה בתורה, והנה נבל פרישות התורה.

לפיכך בא הכתוב, אחרי 'שפרט' האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר 'כללי', שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל וכו' אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוט, כמו שקרא הכתוב (נשא ו, ה) הנזיר 'קדוש' ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אע"פ שלא הוזהרנו ממנה בתורה, כענין שהזכירו (חגיגה יח, ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר 'קדוש' (נשא שם, ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל בריבוי האכילה הגסה, ומן הדיבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעי ט, טו) וְכָל פֶּה דֹבֵר נִבְלָה. ויקדש עצמו בזה עד שיהיה לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייה שלא שח שיחה בטלה מימיו.

ער ברענגט אן אנדערן מאמר חכמינו ז"ל (תורת כהנים סוף שמיני) כשם שאני פרוש כך תהיו פרושים, כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים. (ומכאן כי) "פרישה" מיינט מען [פון] 'אלעס', דאס איז נישט נאר [פון] ערוה. אזוי ווי די חכמינו ז"ל זענען אנגערופן געווארן די חכמי הפרושים. [ווי] די גמרא רופט דאך אן, קובלין אנו עליכם פרושים" (ידים ד, ח), זיי זענען אנגערופן געווארן פרושים.

ג

זאגט ער, די מצות עשה פון קדושים איז כולל 'אלעס'. זאגט ער, ווארן ס'איז פארהאנדן [זאכן וואס] די תורה הקדושה האט גע'אסר'ט, און ס'איז דא זאכן וואס מ'האט מתיר געווען, קומט אויס [אז] ווען מ'זאל טון אלדינגס וואס די תורה הקדושה האט מתיר געווען, אלע ביאות און אלע דיבורים און אלע אכילות, אלדינגס וואס די תורה האט מתיר געווען, קאן מען [נאך] זיין א נבל ב'רשות התורה. אזוי זאגט דער רמב"ן [דאס לשון]. איבערדעם האט מען געזאגט ניין. יעדער איד [איז מצוה] קדש עצמך במותר לך^ט, יעדער איד זאל זיך 'באגרעניצן' [צו טון נאך] דעם וואס ער ברויך האבן, וואס מ'ברויך האבן צום קיום, צום קיום הגוף, און דאס איבעריגע זאל מען מרחק זיין. מ'זאל זיין אפגעהיטן מיטן דיבור מיטן מויל, און מיטן עסן, און האבן זיירות פון די אלע ענינים [המגשמים]. דאס הייסט בחינת "קדושה". אין דעם איז כולל אלעס. - אזוי זאגט דער רמב"ן. - האט מען אויף 'דעם' געגעבן אן [עקסטערע מצות] עשה [כללי, של קדושים תהיו]. [עד כאן דברי הרמב"ן].

ד

גם לשיטת הרמב"ן, אין מצוה זו נמנה בחשבון תרי"ג, כיו שהיא מצוה כוללת לכאורה לויטן רמב"ן, ס'איז [טאקע] א חיוב, אבער ס'איז [נאך] אלץ נישט פון די 'מנין המצות [בחשבון תרי"ג]. נאך זעט אויס די מו"נ המצות רעכענען עס נישט [במנין תרי"ג], ווייל 'אלדינגס' איז נכלל אין דעם.

באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידי וגופו, כמו שאמרו (ברכות נג:) וְהִתְקַדְּשֶׁתָּם (שמיני שם) אלו מים ראשונים, וְהִיָּתָם קְדוֹשִׁים אלו מים אחרונים, פִּי קְדוֹשׁ זֶה שְׁמֶן ערב. כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים, ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במוותרות ופכיעורים. וזה דרך התורה, 'לפרט ולכלול' בכיוצא בזה. כי אחרי אזהרת 'פרטי הדינין' בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגוב, ולא תגול, ולא תנו, ושאר האזהרות, אמר 'בכלל' (ואתחנן ו, יח) וְעִשִּׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב, שיכניס ב'עשה' [פי' במצות עשה] הישר וההשועה, וכל לפנים משורת הדין לרצון חברי, כאשר אפרש (רמב"ן שם) בהגיע למקומו ברצון הקב"ה. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו, והטרחים בעשה 'כללי' שנאמר תִּשְׁבֹּת (תשא לד, כא), ועוד אפרש זה (רמב"ן אמור כג, כד) בע"ה.

וטעם הכתוב שאמר פִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹקִים, לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים. וְעִיין בזה במסכת ישרים (פרק יג) בבניאר מדת הפרישות.

^ח והוא לשון שהצדוקים היו אומרים כך להתנאים הקדושים.

^ט לשון הגמרא ביבמות (כ, ב), והובא להלן בהערה כו.

^י וז"ל הרמב"ם בספר המצות (שורש ד): שאין ראוי 'למנות' הצוויים הכוללים התורה כולה. הנה יבואו בתורה צוויין ואזהרות אינן בדבר רמוז, אבל יכללו המצות כולם, כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך לעשות, והזהר מכל מה שהזהרתך ממנו, או לא תעבור דבר ממה שצויתך בו. ואין פנים למנות הצויוי הזה מצוה בפני עצמה,

ה

[דאָס איז] אַ שטייגער ווי דער רמב"ן^א [מביא בשם בה"ג, אַז ער] רעכנט נישט די ארבע מיתות בית דין, רעכנט ער אויך נישט. פאַרוואָס, ווייל ס'איז נכלל אין [מצוה הכוללת] ובעֲרַתָּ הָרַע מִקֶּרְבָּךְ (ראה יג, ו. ועוד), ס'איז אַ זאַך וואָס ס'איז אָן אַ גבול, [שלא נגבל למצוה 'פרטית']^א.

^א יש להשוות פירש"י עם פ' הרמב"ן, דלעולם הכל נכלל בלשון קדושה, הן פרישה מאיסור, והן פרישה מהיתר, אלא דרעת רש"י דמ"מ עיקר הוזהרות והפרישות הוא בדברים הנוגעים למחשבת עריות, דמצד טבע האנושי צריך בזה יותר הרחקות והזירות

און קאָן זיין ס'איז גאָרנישט סוּתָר [דברי הרמב"ן, דעס] וואָס רש"י זאָגט [דהכוונה על] גדר ערוה. וואָרן דער מקור [ההתגשמות] איז, דאָס גרעסטע זהירות [שצריכין לפרוש ולקדש עצמו] איז אין דבר הנוגע בעריות.

אזוי ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט שוין, דער אור החיים זאָגט אין פרשת אחרי (יח, ב) [על הפסוק] כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם^ב, אַז דאָס איז די גרעסטע עֲבוֹדָה לִיגַט אין דעם, [ווייל] פֻּנַעם טבעיות אויס [איז עס מושך].

שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה, ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה וכו'. וכבר טעו בשורש הזה גם כן [הכוונה על הבה"ג], עד שמנו קדושים תהיו מצוה מכלל מצות עשה, ולא ידעו שאמרו קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים, הם צוויין לקיים כל התורה, כאילו יאמר ה'ה קדוש בעשותך כל מה שצויתך בו, והזהר מכל מה שהזהרתך ממנו, ולשון ספרא קדושים תהיו, פרושים תהיו ורצה לומר הבדלו מן הדברים המגונים כולם שהזהרת אתכם מהם.

[והגם דמשמע שהרמב"ם מפרש ענין מצוה זו כפירש"י, אבל הוא הדין והוא טעם שייך גם לפי הרמב"ן. ועיין בהשגות הרמב"ם שם על הספר המצות, שטען בעד הבה"ג כי גם הוא לא מנה מצות "קדושים תהיו" במנין המצות, אלא רק הפסוק והתקדשתם והייתם קדושים, דלדעתו קאי על מצוה פרטית של מאכלות אסורות, עיי"ש. וכן בשאר מוני המצות לא נמנה פסוק זה למנין המצוה בפני עצמו].

^א הנה בחשבון מספר המצות של ארבע מיתות בית דין, כתב הרמב"ם בספר המצות (סוף שורש יד) : ואופן המנין האמיתי הוא מה שזכרתי, שיהיה כל מין עונש מצות עשה, עד שיהיה דין תשלומי גנב מצות עשה וכו', וכן לסקול, ולשורף, ולהרוג, ולחנק, ולתלות, כל אחד מאלה 'העונשים' מצוה בפני עצמה.

ועל זה כתב הרמב"ם בהשגותיו שם : ואחזור להשלים כוונת בעל ההלכות (הבה"ג) בעונשי הלאוין. הוא רואה שלא ימנו העונשים כלל, לא במצות לא תעשה ולא בכלות עשה, שלא בא הסכום הזה תרי"ג, אלא בעיקרי 'המעשים' הרצויים, במצווים מאתו יתברך, ובנמנעים ממנו, אבל אין 'הגמולים' מכלל המעשים וכו'. ואמנם דעת הרב [הרמב"ם] שהעונשים המסורים לנו ימנו במצות, הוא הטוב והישר, לפי שהוא מצוה עלינו באמת לעשות הדין וכו'.

והנראה אלי הוא, שאנחנו נצטיינו במומתין כולם [ביחד במ"ע אחת] מפסוק ובעֲרַתָּ הָרַע מִקֶּרְבָּךְ, אָמְרוּ, פֶּעַר עוֹשֵׂי רָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, והוא מצות עשה שלהם וכו'. ואמרו יתברך במקצתם ויסקלָתֶם אֹתָם בָּאֲבָנִים, ובמקצתם בָּאֵשׁ יִשְׂרָפוּ, הוא חלק מחלקי המצוה וכו', אבל המצוה בכלום 'שיומתו' היא נמנית. וכבר בא בהם שאם אינו יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם, שיומתו בכל מיתה שיכול להמיתם, והנה כולם נכללים למיתה, והיא מצוה אחת. - [תמצית היוצא, כי יש בזה ג' שיטות, הבה"ג לא מנה זה כלל, הרמב"ם מנאם לר' מצות, והרמב"ן למצוה אחת. ולפי הענין דהכא, נראה שכונת רבינו על שיטת הבה"ג המובא ברמב"ן].

^ב באור החיים הק' שם : הנה ידוע הוא כי כל מצות אשר צוה ה' לעם קדושו, הם מצות שיכול האדם לעמוד בהם, ויטה עצמו אל הרצון לעשותם, וזולת מצות פרישת העריות הוא דבר שנפשו של אדם מחמדתו ואונסתו עליהם לעשותם, וזולת בהתעצמות הרחקת ב' דברים מהאדם, והם מרחק הרגש ראות העין, ומרחק בחינת החושב. ואם ב' אלו לא יעשה, אין אדם שליט ברוח זה לכלות ממנו, כי כל שלא תהיה לו הרחקת הרגש הקראות בדבר, הגם שירחיק בחינת החושב לא ישלוט בעצמו לכלות ממנו הכרח החשק וכו'. נמצאת אומר שבאחת מהשתים תהיה מושללת מהאדם שליטה בעצמו בדבר זה, ואין צריך לומר בהצמד שני דברים, קראות וחושב, הן האדם חלוש כנגד תאוות. ואין צריך לומר אם ישלח ידו ואכל מעט מן הרע הזה, הנה הוא מסור ביד תאוות. מעתה תחבולות האדם להעריך מלחמה נגד בחינה זו, היא בשלילת ממנו שני דברים, ובה תהיה נרכבת באדם תכונה לבל יתלהט אחר זה, וישלח הרצון בחפץ הטבעי וכו'.

ובזה נבא אל הביאור, הנה האדון ה' צ-צאות נחמכם בצויתו מצוה זו ודבר נגד יצר הרע, שיאמר איך יכול

ולעולם כוונת המצוה הוא על הפרישות וההרחקה מן הגשמיות, אבל מ"מ ההרחקה והזהירות היותר גדול צריך שיהיה בדברים הנוגעים בעריות, ולכן פירשו במדרש רבה וברש"י דהכוונה על גדר ערוה, וכמו שלמדו מסמיכות הפרשיות).

ז

אָדער קען זיין ס'איז גאָרנישט קיין סתירה [מראיות הרמב"ן על פירוש רש"י והמדרש רבה]. ווייל ס'איז נכלל אין קדושים תהיו, איז "אַלדינגס" נכלל, [הן הפרישה מעריות ועבירה, והן הפרישה מן המותרות בדברים המותרים].

ח

קושיא א

מאיה טעם נאמרה פרשה זו "בהקהל", יותר מכל מצות התורה שנאמרו גם כן לכל ישראל

(א) דאָס ענין פון פרשה זו נאמרה בַּהֲקֵהָל, לפי שרוב גופי תורה תלויין בה (רש"י יט, ב).

[לכאורה] וואָס איז דער פֿשט [שנאמרה "בהקהל", והלא כל התורה כולה] אַלדינגס איז דאָך געזאָגט געוואָרן בַּהֲקֵהָל'י.

ט

ישוב קושיא א

כל המצות נוהגין בכל אחד באופן שוה, אבל מצות קדושים תהיו נוהג בכל אחד לפי ערכו וטבעו, ואין אחד דומה לחבירו בזה [נאָר] אפשר טאַקע פאַרדעם [איז] פרשה זו נאמרה "בהקהל".

אנוש טבעי לְמִשּׁוֹל בְּתַאֲוָתוֹ אשר היא אונסָתוֹ, דבר זה הוא מושלל מהדעת שיחייב ה' שמירתו לכל בהשואה, אלא לאנשים אשר יכולין לעמוד ויש כח ברצונה לשלול החפץ בזה, והם אותם שלא באו לידי מבחן הראות והחושב, באלו וכדומה דָּבָר הכתוב. אבל במי שעברו בחינה הנוכח, כפי הטבע אין אדם שליט ברוחו למנוע מעצמו חשק המכריחו.

ועל זה נכתוב ה' בנודע דברי אלקים חיים ואמר קַמְעֲשֶׂה אֲרָץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתָם, פירוש הגם שישבתם במקום שאנשי בני זנונים, ולא תִּמְנַע מכם בחינת החושב, לצד שישבתכם ביניהם כל הזמן ההוא, כאומר אֲשֶׁר יִשְׁבְּתָם בָּהּ, ואין ישיבה אלא עכבה, וזה יסובב תגבורת החפץ בכם, אף על פי כן אנכי מצוה אתכם שתתעצמו לִנְצַח החשק לבל תעשו כמעשיהם. ואמר עוד וְקַמְעֲשֶׂה אֲרָץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתָם שָׁמָּה וגו', פירוש אף על פי שאתם באים למקום אשר שם הרגיעה שְׁדָה של בחינת הרע הזה, ונמצא בחינת החושב מתעוררת, אף על פי כן מחייב אני אתכם לבלתי עשות כמעשיהם. ולצד שיאמר אדם כי אין מעצור ברוחו בדבר זה, לכן הקדים ה' בתחלה דברו הטוב ואמר דָּבָר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, כי הן אמת במין אנושי זולת ישראל יִשְׁנוּ בטענה זו, כי לא יִמְצָא בכחו למנוע עצום חשקו ממנו, מה שאין כן אתם בני ישראל לצד היות ה' אֱלֹהֵיכֶם, והיא השגה אלקות, בכח האלקי יִנּוּצָח כח הטבעי גשמי, כי הצורה תשלוט בחומר, כשיסכים איש ישראלי להתדבק בה' אלקיו ישלוט בטבעו.

והוא כמאמרם ז"ל שאמרו (בר"ר לז, י) הצדיקים לבם מסור בידם, והרשעים הם מסורים ביד לבם. הכוונה בזה, כי החפץ והחשק ישנו בלב האדם, והרצון הוא במוחו, והם ב' מדריגות שנתן האדון בבני אדם, וכשתודמן לאדם דבר ערוה הלב חומדה, ואין גִּמְר בחימוד זה, ויכול הרצון התלוי במוח למנוע החפץ ולא יעשנו הגם שיחמוד. הלא תמצא בבני אדם שמקבלים תענית, הגם שהחפץ יתגבר בהם לאכול, יבא הרצון וימנענו. וכן על זה הדרך, וצדיקים תמיד מתנהגים כסדר זה ולבם מסור בידם, שהגם שיתאוו תאוה בלבם, יבחר השכל שהיא הנשמה, ואם ישנו באזהרה מה' או מכללי התיעוב, ישלול הרצון בו וימנע החפץ הגם שישנו, אבל הרשעים הם מסורים ביד לבם, לכל אשר יבא החפץ לבל לא ימנעוהו הרצון, ואולי כי אין להם נשמה, או שכבר פגמוה, ונכנעת היא לפני הרוח שבלב, ולכן אמר ה' כי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, פירוש להיות שבחינת הנשמה בה ה' משרה אור שכיתנו באדם, בסוד (תהלים עז, ט) אֶהְיֶה שֶׁכֶן בְּאָדָם ומצד זה יש כח באדם לנצח החפץ לפני הרצון.

כמבואר בגמרא עירובין (נד, ט): תנו רבנן, כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו, נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חזור, נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקו, נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקו, נמצאו ביד אהרן ארבעה, ביד בניו שלשה, וביד הזקנים שנים, וביד כל העם אחד. נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו, נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקו, נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקו, נמצא ביד הכל ארבעה - [ונועין במורחיו ושאר מפרשים שעמדו לתרץ קושיא זו].

[ווייל] ביי'ן אַלע מצות איז דאָך [עס] פאַר יעדן 'גראַד' [באופן שוה לכל אחד], אַלע עשין מיט די לא תעשין וואָס די תורה הקדושה האָט גע'אַסר'ט און וואָס די תורה הקדושה האָט מחייב געווען, איז דאָך יעדער איד גראַד, די אַלע תרי"ג מצות - רמ"ח עשין ושס"ה לא תעשין - איז פאַר יעדן [גלייך]. יעדער וואָס ער איז בגדר "ישראל" איז דאָס אַלעס מַצְוָה אייניג.

נאָר דער קדוש עֲצֻמָּה בְּמוֹתָר לָךְ, זאָגט דאָך דער רמב"ן [אז] פאַרדעם האָט די תורה הקדושה נישט געזאָגט קיין גבול, ווייל ס'איז נישט ביי יעדן אייניג. יעדער 'קען' זיך [מקדש זיין, דער] אויף אַזאַן אופן [ונחבירו באופן אחר], איינער 'ברויך' מער [און] איינער ברויך ווייניגער, איינער ברויך אויף דאָס האָבן קדושה, ער ברויך מער [גדרים ופרישות, און] איינער ברויך ווייניגער", [ווייל] ס'איז [געוואנדן] לויט דער מַהוּת הַגּוּף און לויטן טַבְעִיּוּת. [איבערדעם] האָט מען נישט געקאָנט זאָגן קיין גבול [בדרך פרט], נאָר מ'זאָגט 'בדרך כלל' קדוש עֲצֻמָּה בְּמוֹתָר לָךְ. ממילא איז עס נישט פאַר יעדן אייניג.

ז

וממילא במצוה זו אין יכולין ללמוד גדר המצוה אחד מחבירו, ולזה היה יותר קפידא שכל אחד ישמעו בעצמו מצוה זו. והכתוב מודיענו בזה שנדע כי חוב מצוה זו מוטל באמת על כל אחד ואחד, אף שאצל כל אחד הוא באופן שונה מחבירו

[און] אַז ס'איז נישט פאַר יעדן אייניג, קאָן זיך נישט אַראָפּלערנען איינער פונעם אַנדערן, קאָן מען [ווען] זאָגן [אז] מ'האָט נאָר 'יענעם' געהייסן ער זאָל [זיך] זיין מְקַדֵּשׁ, וואָרן ער איז דאָך טאַקע באמת נישט אייניג [לחבירו], ס'איז דאָך נישט אויף איין אופן, נישט פונקט גלייך ביי יעדן, ממילא איז שוין נישט געדרינגען [ללמוד] איינער פונעם אַנדערן.

[איבערדעם] האָט מען דאָס געמוזט אַנזאָגן פאַר יעדן, "בְּהִקְהָל".

יא

איבערדעם אַלע מצות האָט מען טאַקע [אויך] געזאָגט פאַר יעדן, אָבער אף על פי כן האָט מען זיך געקאָנט אַראָפּלערנען איינער פונעם אַנדערן, ווער ס'האָט נישט גוט פאַרשטאַנען וואָס מ'זאָגט, האָט ער געקאָנט הערן פון אַן אַנדערן, ס'איז די זעלבע [אופן נוהג ביי יעדן].

אָבער אַזאַ מַצְוָה וואָס ס'איז טאַקע נישט [נוהג] ביי יעדן אייניג, און מ'האָט 'דאָך' יעדן מַצְוָה געווען, יעדער איז 'דאָך' מחוייב [אז] לְפִי עֲרֻכּוֹ זאָל ער זוכן קדושה, אפילו ער קאָן נישט [זיין] אייניג מיט יענעם, אָבער לְפִי עֲרֻכּוֹ דאַרף מען מִתְבּוֹנֵן זיין 'וואָס' ס'וועט אים ברענגען קדושה, ברויך ער נִתֵּן לֵב צו זיין דערצו [להבין] וואָס ער ברויך האָבן [כדי] ער זאָל זיך מְקַדֵּשׁ וּמְטַהֵר זיין לויט 'זיין' בחינה. ממילא איז דאָך נישטאָ, ס'איז פשוט קיין רַגְלָיָהּ נישט פון איינעם צום אַנדערן, [ולכן] האָט מען עס געמוזט זאָגן בְּהִקְהָל, ס'זאָל 'יעדערער' [עס] הערן¹⁰.

¹⁰ וועיין במסילת ישרים (פרק כו) בביאור מדת הקדושה.

¹¹ עוד יותר ממה ששנו כל העם בשאר המצות, וכמו שהאריכו המפרשים בענין החילוק במציאות בין פרשה זו דבהקהל נאמרה, ובין כל הפרשה שנאמרה אל כל ישראל, ויש בזה דרכים שונים. [וגם רבינו מדבר מזה בדרושים אחרים, אבל כאן לא נחית לפרש זה, רק לפרש למה באמת היה צורך להקהיל כאן יותר מכלל המצות, ולא היה שגי באופן שנאמרו כל המצות לכל העם].

יב

איבערדעם האָט די תורה הקדושה פֿורט געווען [כאן יותר מבכל המצות, אַז] מ'האָט דאָס געזאָגט אַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, בְּהַקְהֵל, [צו ווייזן אַז] כּאָטשִׁיג ס'איז נישט יעדער אייניג, אָבער אַף עַל פִּי כֵן מוֹטָל איז אויף 'יעדן' (די מצוה) אַז מ'זאָל 'זוכן' קְדוּשָׁה וְטִהְרָה, הַגֵּם מ'קאָן נישט יעדער 'אייניג' זוכן דעם קְדֹשׁ עֲצָמָהּ בְּמוֹתֶר לָךְ, אָבער 'עפעס' (דערפון) איז מוֹטָל אויף יעדן [להתבונן בזה].

וואָרן אַז מ'איז נישט מִתְבּוֹנֵן דערויף, איז מען זיך טוֹעָה, [ואין מרגישין] 'וואָס' מ'האָט יאָ געקענט זוכן. ממילא [עפעס] אַ 'בחינה' [פון] קְדוּשָׁה קאָן ביי יעדן [זיין] 'עפעס' (דערפון), ביי איינעם אַ קלענערע בחינה און [ביי] איינער אַ גרעסערע בחינה, אָבער יעדער קאָן 'עפעס' זוכן.

[נאָר] אַז מ'איז נישט מִתְבּוֹנֵן דערינען, איז מען זיך טוֹעָה. אָבער דאָס איז מוֹטָל אויף יעדן.

איבערדעם האָט מען אונז געוויזן, [האָט] די תורה הקדושה אַרויסגעזאָגט אַז דאָס האָט מען געזאָגט "אֵל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל", בְּהַקְהֵל, [וכדי] מ'זאָל מיר מודיע זיין [אַז] ס'איז אויף יעדן מוֹטָל [החיוּב להתבונן ולהשמר בזה], הַגֵּם ס'איז נישט אייניג ביי יעדן.

(ראה עוד קושיא בפסוק קדושים תהיו, באות מג)

יג

קושיאות ודקדוקים בפסוק איש אמו ואביו תיראו

קושיא ב

יש ליתן טעם בקישור וסמיכות שאר המצות שבפרשה זו, אל מצות קדושים תהיו

נאָר מ'זאָל ווייטער מִתְבּוֹנֵן זיין [בהמשך פסוקי הפרשה].

לאָמיר זען, [להבין] די גאַנצע סְמִיכוּת [שאר המצות שבפרשה זו למצות קדושים תהיו]

(כדיבאר בהמשך הדרוש).

יד

ובפרט בפסוק שלאחריו איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו, יש להבין הקישור מזה למצות קדושים תהיו

(ב) [ובפרט] נאָך דעם קְדוּשִׁים תִּהְיוּ, שטייט אַיִש אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֵי תִשְׁמְרוּ [אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם].

[ויש להבין] וואָס עפעס גראַד די מְצוּה גאָר, [נסמכה למצות קדושים תהיו, דפירושו קדש עֲצָמָהּ בְּמוֹתֶר לָךְ].

טו

הקדמה לקושיא ג-ה

בהמשך הפסוק ממורא אב לשמירת שבת, מפרש רש"י דבא להורות שאם יאמר לך חלל את השבת, אל תשמע לו

רש"י זאָגט^{טו}, סְמך מוֹרָא אָב וְאִם לְשַׁבָּת, לוֹמַר לך שׂאם יאמַר לך אַבִּיךָ חָלַל שַׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ, [שאתה ואבִּיךָ חַיִּיבִים בְּכַבּוּדִי]. – [ומקורו בגמרא יבמות (ה:)].

^{טו} ברש"י (יט, ג): וְאֶת שַׁבְּתֵי תִשְׁמְרוּ. סמך שמירת שבת למורא אב, לומר, אף על פי שהזהרתך על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצות. אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. אתה ואבִּיךָ חַיִּיבִים בְּכַבּוּדִי, לִפְיָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרִי.

נאָר אויף די מימרא איז דאָ זייער אַסאַך קשיות:

טז

קושיא ג

קושיית המורח: הלא בפרשת ויקהל כתב רש"י דלכן הקדים אזהרת השבת למלאכת המשכן, לומר שאין בנין המשכן דוחה שבת. וא"כ חזו"ן דהמקום בפסוק דוחה את הנאמר אחריו, וא"כ למה בכאן דורשין להפך, שהמאחר בקרא דוחה לשלפנו?

ג) קודם [איז שווער], אין [פרשת] ויקהל זעט מען דאָך פאַרקערט, - [וגם] אין פרשת כי תשא, - [דבפרשת ויקהל כתב רש"י]^י למה 'הקדים' [אזהרת] מלאכת שבת למלאכת המשכן, לומר שאין דוחה שבת. [ורואין מזה כי] דעס וואָס איך האָב 'מקדים' געווען [אין פסוק], איז אַ סימן אַז דעס איז דוחה [מה שמאחר בפסוק, ולכן שמירת שבת דוחה לבנין המשכן, כי מה שנאמרה בראשונה הוא להורות] אַז מ'קאָן עס 'נישט' דוחה זיין. און דאָ האָט מען 'מקדים' געווען אַמוּ וְאַבְיו תִּירָאוּ, און מ'זאָגט פאַרקערט, אַז שְׁבֶת [שבסיפא דקרא] איז דוחה מוֹרָא אָב וְאָם [שברישא דקרא]. אַזוי פּרעגט דער מזרחי^ט.

יז

קושיא ד

קושיית החזקוני: אם האב אומר לחלל שבת, הרי הוא רשע, וברשע אין בנו מחויב בכיבוד אב. וא"כ למה צריך הפסוק להשמיענו שלא ישמע לו, והלא גם בשאר דברים אין מחויב לשמוע לו באב שהוא רשע?

און נאָכדעם אַסאַך קשיות איז דאָ.

ד) איך האָב [שוין] געשמועסט^י, וואָס דער חזקוני פּרעגט^{כא}, און אַז דער פּאָטער הייסט אים מחלל שבת זיין, איז ער דאָך נישט עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עֶמֶךָ, איז ער דאָך אַ רשע, [ווייל] וועלעכער איד הייסט דען מחלל שבת זיין, [וילפינן מפסוק] וְנִשְׂאִי בְעֶמְךָ לֹא תֹאֵר [משפטים כב, כז] [דרק כשעושה מַעֲשֶׂה עֶמְךָ, דהיינו שמתנהג כתורה, ואם כן אם האב מצווה לחלל שבת והוא רשע], איז מען דאָך נישט מחויב לְכַבֵּדוֹ^{כב} [עיין להלן באות כג].

^י ברש"י כי תשא (לא, יג): וְאִתָּה דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אַךְ אַת שְׁבִתִּי תִשְׁמְרוּ. אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה. כל אכין ורקין מיעוטינן, למעט שבת ממלאכת המשכן.

^י ברש"י ויקהל (לה, ב): שֵׁשֶׁת יָמִים [תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וגו']. 'הקדים' להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה את השבת.

^ט בפירוש המזרחי כאן (ט, ג): ויש לתמוה, היכי מפיך מסמיכות שמירת שבת למורא אב ואם, דשמירת שבת עדיף ממורא אב ואם, ולא ההיפך. אדרבה 'מדיקדים' מורא אב ואם לשמירת שבת, משמע דמורא אב ואם עדיף טפי, דכהאי גונא דייק [רש"י] בפרשת ויקהל, "הקדים אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינה דוחה את השבת". ותניא נמי בפרק קמא דיבמות (ה:), יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת, תלמוד לומר, אַת שְׁבִתִּי תִשְׁמְרוּ וּמִקֻּדְשֵׁי תִירָאוּ (קדושים ט, ל. בהר כו, ב), כלכם חייבים בכבודי. אלמא שבת 'דקדים' עדיף טפי ממקדש דכתיב בתריה. [ועיי"ש תירוצו לפי דרכו].

^כ לכאורה בסעודת ליל ש"ק.

^{כא} בחזקוני (ט, ג): ועדיין יוקשה, דכתיב וְנִשְׂאִי בְעֶמְךָ לֹא תֹאֵר, בעושה מעשה עמך, ואם אביו ואמו אומרים לו לחלל שבת, אינו חייב לכבדם. ויש לומר דמירי בשבות דרבנן, דאתי כיבוד אב ואם דאורייתא ודחי שבות דרבנן.

^{כב} וכמבואר בגמרא בבא קמא (צד:): הניח להם אביהם פרה וטלית וכל דבר המסויים [נשינו לרבים שלקחו בגזילה, על ידי שהלוהו בריבית], חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם וכו'. [ומקשה] ומפני כבוד אביהם חייבין להחזיר, אקרי כאן וְנִשְׂאִי בְעֶמְךָ לֹא תֹאֵר, בעושה מעשה עמך. [ומשני] כדאמר רב פנחס, בשעשה תשובה וכו'. [ועיי"ן להלן בהערה כט מדברי הטור].

יח

תירוץ החזקוני - על קושיא ד

דמיירי באומר לחלל שבת באיסור דרבנן

ענטפערט דער חזקוני, מ'מיינט [צו זאגן] אז ער הייסט אים טון אן איסור דרבנן, העט איך געוואלט מיינען [אז] כיבוד אב [שהוא מדאורייתא] זאל דוחה זיין אן איסור דרבנן. [קמ"ל שלא תשמע לו בזה]. - נאָר [אויף דעם] פּרעגט מען אים זייער האַרב.

יט

מה שהקשו על תירוץ החזקוני

הלא מבואר להדיא בגמרא, דדרש זה מיירי כשאביו אומר לו לחלל שבת בדאורייתא

א] קודם ס'איז פאַרקערט פון די גמרא. [ווייל] די גמרא זאָגט דאָך^{כז}, ער קלערט קודם אפשר אריין [מנלן דעִשָּׁה דוחה אפילו לא תעִשָּׂה שיש בו כרת], די גמרא זאָגט [להביא ראיה מהברייתא שלמד מפסוק דידן שאין לשמוע להאב כשאומר לחלל שבת, מאי לאו כי] אמר לו אביו בִּשְׁל לִי, - און אויסדרוקליך בִּישׁוּל איז [א מלאכה] דאורייתא, - איז דאָך עס אָן עשה [דכיבוד אב] מיט אַ לא תעשה [דשבת שיש בו כרת. וטעם האיסור הוא רק מפני שיש כאן לימוד שאין העשה דכיבוד אב דוחה לא תעשה דשבת, אבל בעלמא דוחה עשה גם ל"ת שיש בו כרת].

זאָגט די גמרא [לדחות הראיה, דהברייתא מיירי] בלאו דמִחְמָר^{כח} [שהוא ג"כ דאורייתא, אבל הוא רק בלאו, ולא בכרת ומיתה], ער הייסט אים מחלל שבת זיין נאָר אַ לאו [והוא אמינא שהעשה דכיבוד אב דוחה, ולזה צריך הלימוד מן וְאֵת שְׁבֻתָּתִי תִשְׁמְרוּ, שלא ישמע לאביו בזה].

כ

אַבער [על כל פנים] ס'שטייט אַרויס אין די גמרא אַז מ'שמועסט פון [א] דאורייתא, פון אַ עשה מיט אַ לאו, נו קאָן דאָך נישט זיין [כתירוץ החזקוני, דדרשת הפסוק מיירי כשמצוה האב לחלל שבת בשבות דרבנן].

כא

גם קשה האך אפשר לאוקמי קרא דקאי איסור דרבנן שלא נזכר בתורה

ב] עקסטער איז שווער, [דנמצא לפי זה] האָט די תורה הקדושה געשטעלט אַ לימוד [בקרא מיותר, להשמיענו] אויף אָן איסור דרבנן. [והלא] אַז ס'איז דרבנן, איז דאָך עס נאָכנישט מוֹזְכָּר אין די תורה הקדושה [כל האיסור שבן]^{כח}.

כב

גם עיקר תירוצו קשה מה הועיל בזה, והלא אף בעובר על איסור דרבנן, מבואר בגמרא דנקרא "רשע", וא"כ גם בדרבנן לא תוה עושה מעשה עמך, ואינו נוהג בו דין כיבוד אב

ג] עקסטער איז שווער, די גמרא זאָגט אין יבמות דף כ'כ^{כז} כל המקיים דברי

^{כז} בגמרא ריש יבמות יש סוגיא ארוכה בענין עשה דוחה לא תעשה, ונעתיק רק מה דשייך לענינינו, דאיתא שם [דף ה:]: אשכחן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא, לא תעשה שיש בו כרת היכא אשכחן דדחי, דאיצטרך עליה למיסרה וכו'. אלא איצטרך, סלקא דעתך אמינא תיתי מכבוד אב ואם, דתניא יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת, תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו וְאֵת שְׁבֻתָּתִי תִשְׁמְרוּ, כולכם חייבין בכבודי, מאי לאו דאמר ליה שְׁחוּט לִי בִּשְׁל לִי, וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמורו, הא לאו הכי דחי. לא, לאו דמחמר [אחר בהמה, שהוא בלאו דלא תעשה כל מלאכה אתה "ובחמתך"], ובהאי לא ליכא כרת דלא עבד מעשה בגופיה וכו"מ דבפרק מי שהחשיך [שבת קנר]. המחמר אחר בהמתו בשבת פטור, וכו'.

^{כד} במסכת שבת (קנב). פירש רש"י: מנהיג חמור טעונה, קרוי 'מחמר'.

^{כה} ועיין רמב"ן אמור (כג, דר).

^{כו} בגמרא יבמות (כ): אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. אמר ליה רבא, וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי, רשע נמי לא מיקרי (בתמיה). אלא אמר רבא קדוש עצמן במותר לך.

חכמים נקרא קדוש, פרעגט די גמרא, ומי 'שאינו' מקיים דברי חכמים לא נקרא "קדוש"? והלא "רשע" אקרי.

[א] "אינו מקיים דברי חכמים" – זעט מען די גמרא זאָגט דאָך גאָר – הייסט דאָך אַ "רשע", אפילו מיט אַן איסור דרבנן, אַז מ'איז עובר בַּזְדוֹן הייסט מען דאָך אויך אַ רשע^כ. ממילא איז ער דאָך [ווייטער] נישט עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עִמָּךְ [כהאב מצוה את בנו לעבור על שבות דרבנן. ומה הועיל החזקוני בתירוץ].

כג

סיום קושיא ד

באמת גוף הדין שכתב החזקוני, דאב רשע אינו נוהג בו דין כיבוד, הוא תלוי בפלוגתא, דהרמב"ם סובר דבנו חייב בכיבוד, והמור סובר דפמור מן הכיבוד. ועכ"פ לדעת המור עדיין יוקשה קושיית החזקוני

מילא דער חזקוני [נקט שרשע אין נוהג בו דין כיבוד]. דער אָמַת איז דאָך עס אַ פלוגתא דער רמב"ם^{כב} מיטן טור^{כג}, אַז דער פאָטער איז אַ רשע, צי מ'איז מחוייב בכיבוד. און דער רמב"ם זאָגט מ'איז מחוייב בכיבוד אפילו אַזוי, [ולדבריו לא יוקשה כלל קושיית החזקוני].

און זיי קריגן דאָך אויף דעם^ל, [וסוברין] אַז אַ רשע איז מען נישט מחויב [בנו לכבוד].

כד

נאָר על כל פנים [לדעת הטור] איז דאָך קשה די קשיא [של החזקוני]. דער מהר"ל מפראג^{לא} שמועסט אויך דאָ פון די קשיא, אַז ער הייסט מחלל שבת זיין איז ער דאָך נישט עושה מעשה עמך.

כה

קושיא ה

למה העמידה התורה לימוד זה שלא לשמוע לאביו נגד התורה, דייקא בענין שמירת שבת, והלא גם בכל התורה הוא כן שאין לציית לאביו נגד התורה

(ה) און דערנאָך [איז שווער], פאָרוואָס שטעלט ער [דאָס] עפעס גראַד אויף שְׁבֻתוֹתֵי תִשְׁמְרוּ [ודייקא בענין השבת אשמועין הך דינא שלא ישמע לאביו נגד התורה, והלא] דאָס איז אַזוי ביי כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, אַז ער הייסט עוֹבֵר זיין [איזה עבירה שיהיה] טאָר מען אים נישט פאָלגן, [ואם כן] וואָס שטעלט ער דאָס אַנדיער גראַד ביי שְׁבֻת.

^{כב} ועיין בזה ברמב"ם (ערות י, א-ג), פרי מגדים (פתיחה כוללת לאורח, ח"א אות כד), וליקוטי אמרים תניא (פרק א), והקדמת דרך פקודין (הקדמה ו).

^{כג} ברמב"ם (ממרים ו, יא): הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו, אף על פי שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שיעשה תשובה, אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבוד ומתיירא ממנו.

^{כד} בטור (יו"ד סימן רמ): כתב הרמב"ם ממזר חייב בכיבוד אביו ואמו וכו'. ונראה לי, כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו, כדאמרינן (בבא קמא עד: גבי הניח להן אביהן וכו'), והא לאו עושה מעשה עמך הוא, פירוש ואין חייבין בכבודו, ומשני כשעשה תשובה. אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אין חייבין בכבודו. [ועיין בב"י שדחה ראייה זו]. [וכן הוא שיטת רש"י (סנהדרין מז), דברשע ליכא למיחש מפני כיבוד אב].

^ל הסמ"ג והגהות מיימוני ומרדכי והטור, שהם חולקין על הרמב"ם בזה. ועיין בשלחן ערוך (יו"ד רמ, יח) דהמחבר פסק כהרמב"ם אבל הרמ"א מביא דעת הטור. וכן דברי החזקוני הם כשיטת הטור.

^{לא} בגור אריה כאן (ט, א): נראה לפרש ככולם שוה, שלכך סמך שניהם יחד, לומר לך כי עם המורא יהיה מקויים השבת וכו'. אבל אם יהיה המורא נדחה, והשבת מקויים, אין כאן דחייה, שהרי הוא ואביו חייבים בכבודו, אם כן אין ראוי על האב שייבקש כבודו נגד כבוד ה'. ואם מבקש כבודו נגד כבוד ה', אין ראוי לכבוד, דכתיב ונשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך, ואין זה מעשה עמך. ואם כן אין כאן דחיית מצות מורא, שהרי כיון שהאב מחוייב בכבוד הקב"ה גם כן, כאילו האב בעצמו אמר שיהיה מקיימים מצות שבת וכו'.

[ויותר היה להשמיע זאת] ביי קיום כל התורה כולה, [דכשאומר] איש אמו ואביו תיראו, ער העט געדארפט צו זאגן וְאֵת "מִצְוֹתַי" תִּשְׁמְרוּ, [שהרי] אֲלֵע מִצְוֹת בְּרוּךְ מֵעַן אַזּוּי, אַז ס'איז נישט דוחה [דער כיבוד אב] קיין שום מצוה דאורייתא. אַזּוּי ווי ער זאָגט [הטעם בסוף הפסוק] ווייל ס'איז אַנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם, [ופירש רש"י] אתה והוא חייבים בכבודיך.

כו

קושיות ודקדוקים בפסוק אל תפנו אל האלילים

קושיא ו

בפסוק שלאחריו אל תפנו אל האלילים, יש להבין גם כן הקישור מזה למצות קדושים תהיו
און די גאַנצע פרשה [ווייטער] דאַרף מען פאַרשטיין [דעם סמיכות].
(ו) [ובפרט] פאַרוואָס שטייט [בפסוק שלאחר זה] אל תפנו אל האלילים, ואלהי מסכה לא תעשו לכם. [דצ"ב] הקישור והסמיכות מזה למצות קדושים תהיו.

כז

קושיא ז

רש"י פירש: תחילת אלילים הם, דהיינו קלא הוא חשוב. ואם אתה פונה אחריהם, סופך לעשותן אלהות
רש"י זאָגט^ל, אין תחילת זענען זיי אַלִילִים, קלא הם [חשובים, מלשון אל], און סופך
לעשות אותן [אלהות], אַז דו וועסט דיך פֿונֶה זיין [אחריהם], דער סוף וועט עס ווערן
[אלהות].
קודם איז עס אַלִילִים, און דערנאָך איז עס ואלהי מסכה, [שקראן אלהות].

כח

ויש להבין דאם הם קלא, מה לו לפנות אחריהם. ואם פונה אחריהם, א"כ כבר יש לזה איזה ממשות בעיניו
(ז) נו לכאורה, אַז ס'איז אַלִילִים, וואָס דען איז ער זיך פֿונֶה [אחריהם]. און אַז ער
איז פֿונֶה [אחריהם] איז דאָך שוין נישט אַלִילִים [בעיניו], איז דאָך [עס] שוין 'עפעס'.

כט

ויש שפירשו דהכוונה שלא יביט ולא יחשוב בהם, סתם לראייה וידיעה
[או אף כדי לבזותם], אף כשהוא מבין דקלא הוא חשוב, דגם זה מוזק מאוד
זיי זאָגן טאַקע דעם פֿשט^ל, אַז מ'מיינט [להזהיר, כי אפילו] מ'איז נאָכנישט 'דערביי'
[לעבדה או לעשותה, און] מ'האַלט עס פאַר 'גאָרנישט', נאָר מ'קוקט עס נאָר, מ'נעמט עס

²⁶ ומקורו בתורת כהנים, ובגמרא יבמות (ה:).

²⁷ ברש"י (יט, ד): אַלִילִים לשון אל, קלא הוא חשוב:

וְאֵלֵהי מִסְכָּה. תחילתן אַלִילִים הם, ואם אתה פונה אחריהם, סופך לעשותן אלהות:

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם. לֹא תַעֲשׂוּ לֵאחֲרֵיהֶם וְלֹא אַחֲרֵיהֶם לָכֶם. ואם תאמר לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם, הרי כבר נאמר (יתרו כ, ג) לֹא יִהְיֶה לָךְ, לֹא שֶׁלךְ וְלֹא שֶׁל אַחֲרֵיהֶם:

²⁸ עיין בפנים יפות כאן: אל תפנו אל האלילים וגו'. פירש"י לשון אל, כלא הוא חשוב. בתורת כהנים, רבי יהודה אומר אל תפנו 'לראותם'. נראה פירושו, שלא יאמר אדם כיון שהוא יודע ומכיר שאין בהם ממש, ופלא הם חשובים, אם כן ירצה לראותם לבזות אותם, ועל זה הזהירה התורה להרחיק מפתח ביתו עבודה זרה, וכן לקרות בספרי מינות, אע"פ שיועד שהם הבל וכדי לבזות וללעג עליהם, אף על פי כן מוזק מאוד.

וזה שאמר משה רבינו ע"ה בפרשת נצבים (כט, טו-יז) כִּי אַתֶּם יֹדְעֵתֶם וגו' וְתִרְאוּ אֶת שְׁקִיצֵיהֶם וגו' פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וגו', פירוש שעל ידי שראו את 'שקיציהם', אע"פ שהם יודעים שהם דברי הבאי והבל, אפילו הכי (חשב) [חשש] שמא יש בכם איש אשר לקבֹה פֿונֶה מחמת שראה אותן, אפילו לגנאי וכו'. וכן אמרו חז"ל (חגיגה טו:) באחר שגרם לו מפני שהיו ספרי מינות נושרים מתוך חיקו, אע"פ שבתחילה היה צדיק, מ"מ גרם לו מה שקרא

נָאָר אֵין גַּעֲדָאָנְק. [ועל זה הזהיר אֵל "תִּפְנּוּ" אֵל "הָאֵלִילִם", שלא 'לפנות' ולהביט אחריהם אפילו כשאתה יודע 'דְּכָלָא' הוא חשוב].

ל

אבל עדיין צריך הסבר בזה, והלא סוף סוף אם חושב מזה, כבר אינו נחשב כְּלָא, דאל"כ למה יחשוב ויבט בזה [אבל עדיין צריך הסבר, כִּי] אַז מִנְעַמְט עַס שוין אֵין גַּעֲדָאָנְק, אֵין דָּאָךְ עַס שוין 'עפּעַס' [חשוב בעיניו. ולשוין] אֵלִילִם אֵין דָּאָךְ עַס טֵייטש פֿלָא [הוא חשוב], אַז ס'אֵין 'גַּאָרְנִיש'ט'.
(עיינן לקמן באות פד-פה, שחזר רבינו על זה)

לא

קושיא ח

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, פִּירשׁוּ: לֹא תַעֲשׂוּ לֵאחֵרִים, וְלֹא אַחֲרֵים לָכֶם.
וְצ"ב לִמָּה נִדְחָךְ לִדְרוֹשׁ בִּאֲפֻן כּוֹה רַחֲבִירָה לְקַרָּא בִּסְכִינָא חֲרִיפָא.
וְאַלְהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, דְּאָגַט רַשׁ"ל^ה, לֹא תַעֲשׂוּ לֵאחֲרֵים וְלֹא אַחֲרֵים לָכֶם.
(ח) [וקשה דלפי זה] מוֹז מֵעַן דָּאָךְ 'צוֹבֵרֵעֵךְ' דַּעַם פִּסּוּק, לֹא תַעֲשׂוּ אֵין אַנְדֵּרֶשׁ [טייטש], אֵין לָכֶם אַנְדֵּרֶשׁ. [וצריך ביאור] וּוּאָו לִיגַט עַס דָּאָ אֵין דַּעַם פִּסּוּק [לפרש כן, אֵין] וּוּאָוִי צוֹבֵרֵעֵכֶם מֵעַן דָּאָס, [דַּעַם] לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם.

לב

קושיות ודקדוקים בפרשת עֲרֵלָה

במדרש רבה מאריך כאן בענין לימוד התורה והחזקת התורה

ווייטער [שטייט] די פרשה פון ערלה: וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכָל, וְעֲרַלְתֶּם עֲרַלְתּוֹ אֶת פְּרִיו.
זָאָגַט דער מדרש רבה^ל, הדא הוא דכתיב (משלי ג, יח) עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיָּהּ מֵאֲשֹׁר, פִּירט ער אָפּ די גאַנצע אריכות בענין קיום התורה, אַז מ'הָאָט געגעבן דַּעַם קיום התורה, לְמַחְזִיקִים בָּהּ. אַ גאַנץ אריכות אֵין מדרש.

בהם. וזה שאמרו חז"ל (שבת קמט. והובא להלן בהערה עה) אֵל תִּפְנוּ אֵל מדעתיכם, שלא יפנו בהם אע"פ שיודעים בדעתם שאינם כלום וכו'.

^{לה} דברי רש"י בזה, הובא לעיל בסוף הערה לג.

^{לו} בויקרא רבה (כה, א-ב): וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכָל. הדא הוא דכתיב (משלי ג, יח) עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְכו'. רב הונא בשם רבי בנימין בן לוי אמר, משל למלך שאמר לבנו צא לְפָרְקִמְטָא, אמר לו, אבא מְתִירָא אֵין בדרך מֵהֶלְסְטִים וְכִים מִפְּנֵי אֲפֹרְטִין. מה עשה אביו, נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע, ונתנה לבנו, ואמר לו יהי המקל הזה בידך ואי אתה מתיירא משום מושם בריה. אף כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, אמור לישראל, בְּנֵי עֶסְקוּ בַּתּוֹרָה, ואֵין אַתֶּם מִתִּירָאִים מִשּׁוּם אוֹמָה.

אילו נאמר עץ חיים היא לְעֹמְלִים בָּהּ, לא היתה תקומה לשונאי ישראל [ומפרש מהר"ו: דזה לא יתכן שיהיו כל ישראל עמלים בתורה תמיד, כי מי יחרוש ומי יזרע וכדומה], אלא לְמַחְזִיקִים בָּהּ. אילו נאמר אֲשֶׁר לֹא יִלְמַד, לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא (תבוא כו, כו) אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, לִכְךָ נִאמַר עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ.

רב הונא אמר, אם נכשל אדם בעבירה חייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד לקרות דף אחד, קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פרק אחד, ישנה שנים. ואם אינו למוד לקרות ולשנות, מה יעשה ויחיה, ילך ויעשה פרנס על הצבור וגבאי של צדקה, והוא חי וכו'.

פִּי בְּצֵל הַחֲכָמָה בְּצֵל הַפֶּסֶף (קהלת ז, יב), אמר רבי אחא בשם רבי תנחום בר רבי חיאיא, למד אדם ולימד ושמר ועשה, והיתה סיפק בידו למחות ולא מיחה, להחזיק ולא החזיק, הרי זה בכלל ארור. הדא הוא דכתיב (דברים כו, כו) אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים. רבי ירמיה אמר בשם רבי חיאיא, לא לִמַּד אדם ולא עָשָׂה ולא שָׁמַר ולא לִמַּד לאחרים, ולא היתה סיפק בידו להחזיק, והחזיק, ולא למחות ומיחה. הרי זה בכלל בְּרוּךְ [אֲשֶׁר יָקִים] וכו'.

לג

קושיא ט

וצ"ב להבין השייכות מזה לפרשת ערלה. וכיפה תואר נדחק להכניס זה בלשונות הפסוקים, אבל עדיין קשה דא"כ מוציא את הפסוק ממשמעותו דמיירי מנטיעת עץ מאכל, ומהלכות ערלה ונטע רבעי, ודורשו על החזקת התורה, וצ"ב האך יתקשר הדרש עם הפשט

ט) ער דער יפה תואר פלאגט זיך וואו קומט דאס דא צווישן די נטיעה, ונטעטם פל עץ מאכל, וואו קומט אהער דער גאנצער לימוד פון תורה, און פון החזקת התורה. וואו קומט דאס אהער.

לד

מהאי טעמא וויל דער יפה תואר ארויסנעמען [דעם פסוק] פונעם משמעות^ל, ונטעטם פל עץ מאכל מיינט מען אויך תורה, [ווייל] תורה ווערט אנגערופן אכילה, [און] דער בורא כל עולמים האט געזאגט, [ווען] מ'וועט איינפלאנצן, כי תבאו אל הארץ, מוז מען איינפלאנצן דארטן די תורה הקדושה.

לה

[אבל עדיין קשה, דלפי זה] נעמט מען דאך [עס] ארויס אינגאנצן פונעם פשט. אין פשט איז דאך עס פשוט, ס'איז דאך א מצוה פון מנין המצות, ערלה, מיט נטע רבעי, [ואם כן] וויאזוי נעמט מען עס ארויס פונעם פשט. [והלא] דער כלל איז, אז א דרש מוז זיך עפעס אנקערן מיטן פשט.

לו

קושיא י

וכן במדרש תנחומא דורש כאן את הפסוקים דפרשת ערלה על ענין גידול בנים לתורה

אין מדרש תנחומא^ל זאגט ער גאר בפירוש ארויס [לפרש כן בלשונות הפסוקים דפרשת ערלה עצמו], ער נעמט ארויס אינגאנצן דעם פסוק פונעם פשט. וכי תבאו אל הארץ ונטעטם פל עץ מאכל, שלש שנים יהיה לכם ערלים [לא יאכל], מדבר בתינוק זאגט דער מדרש תנחומא. די ערשטע דריי יאר יהיה לכם ערלים לא יאכל, [ווייל] ער לערנט נישט קיין תורה. ובשנה הרביעית יהיה פל פרוי קדש הלולים, הייבט מען שוין אן מיט אים צו לערנען, מתוך זיין לתורה.

שמעון אחי עזריה אמר משמו [של עזריה אחיו]. והלא שמעון היה גדול מעזריה [ולמה אמר משמו]. אלא על ידי שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא, ונותן בפיו של שמעון, לפיכך נקרא הלכה על שמו. ודכותה [בכרה לג, יח] ולבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך, ולא יששכר גדול היה מזבולן? אלא על ידי שהיה זבולן מפרש משוב [לתוך הים] ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, נותן לו שכר בעמלו, לפיכך נקרא הפסוק על שמו, שנאמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך וכו'.

^ל ביפה תואר (כה, א): ה"ד עץ חיים היא כו'. איכא למידק מאי טעמא דרשא זו גבי ונטעטם פל עץ מאכל. ועוד וכו' [עיי"ש עוד קושיות]. ויראה דבעי למדרש ונטעטם פל עץ מאכל, הערה אל לימוד התורה וקיום מצותיה, שהם נטעי נעמנים, מיתורא דונטעטם, דאם לא כן כי תבאו אל הארץ "וערלתם ערלת פרי כל עץ מאכל" מיבעיא ליה, ומדכתב "ונטעטם", משמע דבנטיעה עצמה מצוה איכא, והיינו נטיעת התורה כדפירש בדרשא. ועל זה מיייתי קרא דעץ חיים, לזכר לומר דתורה איקריא עץ חיים. ומכיון דמיייתי ליה דריש ליה, כדרך המדרש וכו'.

^ל בתנחומא (סימן יד): ונטעטם וערלתם, הכתוב מדבר בתינוק. שלש שנים יהיה לכם ערלים, שאינו יכול להשיח ולא לדבר, ובשנה הרביעית יהיה פל פרוי קדש, שאביו מקדישו לתורה, הלולים לה', מהו הלולים, שבשעה ההוא [הוא] מהולל להקב"ה. ובשנה החמישית תאכלו את פרי, משעה שהוא מתחייב לקרות בתורה, מכאן ואילך להוסיף לכם תבואתו. מכאן שנו רבותינו בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה.

ובשנה החמישית תאכלו את פריי להוסיף לכם תבואתו, דארף מען שוין מוסיף זיין בתורה.

מכאן אמרו חכמים (אבות ה, כא) בן ה' למקרא, בן עשר למשנה. אזוי זאגט דער מדרש תנחומא.

לז

וגם בזה צ"ב להבין השיבות מזה למשמעות הפסוקים כפשוטו, דמיירי בהלכות ערלה ונטע רבעי. ובפרט מה שהתחיל הכתוב וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ, קשה דהלא חינוך הבנים הוא דבר הנוהג בכל מקום, ולא רק בארץ ישראל (י' ניוקשה כאמור, דאם כן) נעמט ער גאָר אַרויס דעם גאַנצן פֿסוק (פונעם פֿשט, ומפרש כי) מ'שמועסט גאָר פון א' קינד' (און נישט פון א' ב'וים').

לח

קושיא יא

יא) [גם קשה לפי זה מה שהתחיל וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ, דלפי דרש זה דמיירי בחינוך הבנים לתורה], נו, דאָס איז דאָךְ נישט גיווענדט אין וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ, [שהרי] ס'איז נישט פון מצות התלויות בארץ. דער חיוב גידול בנים [לתורה] איז דאָךְ אין די גאַנצע וועלט. וואָס עפעס שטייט אויף דעם "וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ" וגו' שֶׁלש שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, אַז מ'שמועסט דאָ פון גידול בנים, פון קינדער, וואָס זאָגט ער עפעס וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ.

לט

קושיא יב

בפסוק ובשנה החמישית תאכלו את פריי, צ"ב דלכאורה הוא מיותר, דהלא זה מובן מאליהו כי בזמן שאין עוד איסור ערלה ונטע רבעי, הם מותרין באכילה

דערנאָך שטייט ובשנה החמישית תאכלו את פריי [להוסיף לכם תבואתו].

יב) לכאורה איז שווער דער פסוק. מילא ס'דארף צו שטיין אַז [די ערשטע] דריי יאָר טאָר מען נישט עסן, [וגם צריך לכתוב] ובשנה הרביעית זאל זיין קדש הלולים, מ'זאל עס אַרויפברענגען קיין ירושלים. [אַבער] ובשנה החמישית תאכלו דאָס דארף דאָך נישט שטיין, ס'איז שוין ממילא [מובן] אזוי.

איבעראַל שטייט דאָך נאָר אין פסוק דעם וואָס מ'טאָר נישט עסן, [און] דאָס איבעריגע ווייסט מען שוין, [אַז] אויב ס'איז נישט קיין ערלה, און ס'איז נישט קיין נטע רבעי, מעג מען עס אַודאי עסן.

וואָס דארף דאָ שטיין אַ גאַנצער פסוק, ובשנה החמישית תאכלו את פריי.

מ

קושיא יג

וכן מה שמסיים להוסיף לכם תבואתו, צ"ב למה לא אמר זאת אצל שלש שנים, או אצל שנה הרביעית, להורות דבכחות מצות ערלה ונטע רבעי, יתוסף ברכה בהפירות. אבל כאן אצל שנה החמישית הוא לכאורה שלא במקומו

ער פירט אויס להוסיף לכם תבואתו, אַז די מצוה וועט ענק מוסיף זיין. [ומפרש רש"י] זאָלסט דו נישט מיינען [אַז ווען] דו וועסט לאָזן ליידג [ארבע שנים] האָסטו שאָדן, [זאָגט ער] ניין, דעם וועט ענק מוסיף זיין.

ט' ברש"י (יט, כה): להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו, תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות. היה רבי עקיבא אומר, דברה תורה כנגד יצר הרע, שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם, לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו: אני ה'. המבטיח על כך, ונאמן לשמור הבטחתי:

מא

(יג) (ואבל קשה דלפי זה) העט דאך דער להוסיף לכם תבואתו גיווען געדארפט צו שטיין ביים [ש'ש שנים] יהיה לכם ערלים, [אדער ביי] ובשנה הרביעית יהיה קדש הלולים. אבער דא ביים תאכלו את פרו? [הלא] "תאכלו את פרו" איז דאך שוין נישט קיין מצוה, ס'איז שוין א רשות, אויף דעם איז "להוסיף לכם תבואתו"?

מב

ישוב הקושיות בפסוק איש אמו ואביו תיראו

(הקדמה לישוב קושיא ג-ה (עד אחר אות נה)

דאס ענין דערפון, איידער איך וועל צוקומען [לביאור כל הענין], קודם וועל איך זאגן פֿשט אין דעם [פסוק] איש אמו ואביו תיראו, וואס כ'האב אָנגעהויבן [פריער].

מג

קושיא יד

במדרש: יכול כמוני, ת"ל כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתם. ואינו מובן ההוה אמינא "יכול כמוני", דהאך יעלה כן על הדעת לדמות עצמו לקדושת הבורא

- ס'איז דא [נאך] א מדרש אויך (בויקרא רבה כד, ט), קדושים תהיו, זאגט דער מדרש יכול כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתכם. (יד) [איז] אויך א פלא, וויאזוי קאן מען דאס קלערן [וואס] ער פרעגט יכול כמוני, מ'זאל זיין אזוי ווי הקדוש ברוך הוא.

מד

קושיא טו

התירוץ "קדושתו למעלה מקדושתכם", האך נרמז זה בפסוק כי קדוש אני, שהוא לנתינת טעם על קדושים תהיו (טו) און וואו שטייט עס אין פסוק קדושתו למעלה [מקדושתכם]. אדרבה ס'שטייט דאך א נתינת טעם, 'כי' קדוש אני. -

מה

הקדמה לקושיא טז

בגמרא דרשו דאם שמרו ישראל "שתי שבתות" מיד נגאלין, מהפסוק לפרסיס אשר ישמרו את "שבתותי". והקשה מהרש"א דא"כ מאי ידרשו בפסוק את "שבתתי" תשמרו. ואלא מאי דמפרש על "שבתות דעלמא", א"כ גם בפסוק ההוא יכולין לפרשו על שבתות דעלמא, ומנא לן לדרוש על "שתי שבתות"

נאך דאס ענין דערפון, [לייבש הקושיות בפסוק] איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו.

[יש לומר בהקדם וואס] ער דער מהרש"א פרעגט, דער מהרש"א אין מסכת נדה (לח), פרעגט ער א קשיא, [אויף דעם וואס] די גמרא זאגט^ב אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין, [ווייל] איך לערן ארויס פונעם פסוק (ישעי' נו, ד) כה אמר ה' לפרסיס אשר ישמרו את "שבתותי" [לשון רבים, דמורה על שתי שבתות]. פרעגט דער מהרש"א^א, אז איך וועל זאגן פונעם לשון רבים "שבתותי" לערנט

^ב בגמרא שבת (קח:): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, אלמלי משמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים, שנאמר (ישעי' נו, ד) כה אמר ה' לפרסיס אשר ישמרו את "שבתותי", וכתיב בתריה (שם, ז) והביאותים אל הר קדשי וגו'.

^א זו"ל מהרש"א שם בקושייתו: אם דקדקו לדרוש כן מלשון "שבתתי" לשון רבים, ואין מיעוט אלא שנים. [קשה] הא כתיב בתורה כהאי גוונא שכולל כל השבתות, כמו אך את "שבתתי" תשמרו וגו' (תשא לא, יג).

ער אַרויס שתי שבתות, ווייל מ'עוּט רַבִּים שָׁנִים, נו וואָס דען שטייט דאָ "שַׁבָּתִיתִי" תִּשְׁמְרוּ, מיינט מען דען פונקט "צוויי"? [נאָר דער פֿשט איז אַז דאָ] מיינט מען דאָךְ שַׁבָּתוֹת דַּעֲלָמָא, [שלכן אמר בלשון רבים לפי שיש הרבה שבתות בעולם, והפסוק כולל כל השבתות, ולכן] רופט ער אָן לשון רבים, אפילו אַז ס'איז נישט געדרינגען פונקט "צוויי".

נו, אַזוי ווי ער זאָגט 'דאָ' [בלשון] "שַׁבָּתוֹת", און מ'מיינט נישט פונקט קיין מנין [פון] "צוויי", אַזוי איז דאָךְ 'דאָרט' אויך ביי לִפְרִיסִים אָשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת "שַׁבָּתוֹתֵי" [קען איך זאָגן] מיינט מען שַׁבָּתוֹת דַּעֲלָמָא. [ואם כן] פאַרוואָס זאָגט ער דאָרט, וויאָזוי דִּרְשָׁנִט מען פון דאָרטן יאָ אַז מ'מיינט פונקט שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. [כן הקשה המהרש"א על הפסוק דהתם].

מו

קושיא זו

אמנם לי קשה לאידך גיסא, דגם בפסוק אֶת "שַׁבָּתִיתִי" תִּשְׁמְרוּ היה סגי שיאמר וְאֶת "הַשַּׁבָּת" תִּשְׁמְרוּ, ומובן ג"כ דקאי על שבתות דעלמא, ואכתי צריך טעם למה נאמר בהך קרא בלשון רבים, והאיך ידרשו בכאן ענין "שתי שבתות" (טז) [אמנם באמת יש להקשות לאידך גיסא, על פסוק דהכא].

דאָס ענין לכאורה ברויך מען טאַקע פאַרשטיין, [למה אמר] אֶת "שַׁבָּתִיתִי" תִּשְׁמְרוּ, וואָס איז דער לשון רבים. איבערהויפט אַז איבעראַל שטייט [בלשון יחיד, וכגון] וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת "הַשַּׁבָּת", מיינט מען [אויך] יעדן שבת, און ס'שטייט בלשון יחיד [כי גם בלשון יחיד מובן דקאי על שבתות דעלמא, ואם כן גם בכאן] ס'העט געדאַרפט שטיין אַיִש אָמו וְאִבּוֹ תִּירָאוּ וְאֶת "הַשַּׁבָּת" תִּשְׁמְרוּ, וואָס זאָגט ער עפעס לשון רבים, "שַׁבָּתוֹתֵי".

מז

הקדמה ליישוב קושיא ד

מה שאמרו בגמרא אלמלי שמרו "שתי שבתות", יש סתירה לזה במדרש דשם אמרו אלמלי שמרו "שבת אחת". ומתוך הקדושת יו"ט, דמה שאמר בגמרא "שתי שבתות", הכוונה על שבת אחת משמרו עם התוספת שבת (שנקרא ג"כ שבת), וזה נחשב כשתי שבתות, השבת, והתוספת שבת.

[ואפשר ליישב כל זה בהקדם וואָס] איך האָב 'געהערט' פון טאַטן זכרוננו לברכה, ער האָט געזאָגט, [לייבב הסתירה, וואָס] אין די גמרא שטייט אלמלי שמרו ישראל "שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת" מיד היו נגאלין, און לעולם אין מדרש שטייט^{מב} אילו שמרו ישראל שַׁבָּת אַחַד. איז ענווג איין שבת, פאַרוואָס [זאָגט די גמרא] צוויי שבתים.

מח

פלעגט דער טאַטע זכרוננו לברכה צו זאָגן, אַז דאָס מיינט מען [לשמור השבת] מיטן תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת.

^{מב} במדרש תהלים (מזמור צה): הַיּוֹם אִם בָּקֵלוֹ תִּשְׁמְעוּ. אמר רבי לוי, אם היו ישראל משמרין אפילו שבת אחת כתקנה, מיד היו נגאלין, שנאמר 'הַיּוֹם' אִם בָּקֵלוֹ תִּשְׁמְעוּ. וכתיב, (ואתחנן ה, יא) שְׁמֹר אֶת 'יוֹם' הַשַּׁבָּת לְקִדְשׁוֹ. ובשמות רבה (כה, יב): אמר רבי לוי, אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד, כן דוד בא. למה, שהיא שקולה כנגד כל המצוות. וכן הוא אומר (תהלים צה, ז) כִּי הוּא אֶלְקִינוּ וְאֶנְחֵנוּ עִם מַרְעִיתוֹ וְצִאֵן יְדוֹ הַיּוֹם אִם בָּקֵלוֹ תִּשְׁמְעוּ, אמר רבי יוחנן, אמר הקב"ה לישראל אע"פ שנתתי לקצבה לקץ שיבא, בין עושין תשובה בין שאין עושין בעונתה היא באה, אם עושין תשובה אפילו יום אחד אני מביא אותה שלא בעונתה, הוי הַיּוֹם אִם בָּקֵלוֹ תִּשְׁמְעוּ. וכשם שמצינו שעל כל המצוות כן דוד בא, על שמירת יום אחד של שבת כן דוד בא, לפי שהשבת שקולה כנגד כל המצוות.

וכן הוא בתיקוני זוהר (דף נז): וּבְגִין דָּא אָמְרוּ קְדָמָא, אִם יִשְׂרָאֵל הוּוּ מְקַיְמִין שַׁבָּת אַחַת כְּהִלְכָתָהּ, מִיד הוּוּ נְגָאֲלִין.

ס'מיינט טאָקע נאָר איין שבת. נאָר אַז מ'האַלט [דעם שבת] ווי ס'קער צו זיין, האַלט מען דאָך דעם תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת, ס'איז דאָך אויך דאָררייטא^מ, איז דאָך דאָס מער, איז דאָך דאָס [אז] אויסערן שַׁבָּת וואָס מ'איז מְצוּה, איז מען נאָך 'מוסיף', דאָס הייסט שוין נאָך אַ שבת, איז דאָס שתי שבתות.

מט

ועיקר הענין מציאתי אח"כ בספר קדמון, דשתי שבתות, הם עצם השבת עם התוספת דערנאָך האָב איך עס געטראַפֿן שטיין ערגעץ אין עפעס אַ פריערדיג ספר^מ [שכבר פירש עיקר הענין] וואָס טייטש שתי שבתות, דאָס איז דער "שבת" מיטן "תוספת שבת".

נ

לאָמיר נאָר זען.
לפי זה אַז מ'מיינט [בדרשת "שתי שבתות", לשמור את השבת] מיטן תוספת שבת, קאָן מען פאַרענטפערן די פליאה וואָס מ'פרעגט, דעם וואָס דער חזקוני פרעגט, אַז דער פאָטער הייסט מחלל שבת זיין איז ער דאָך אַ רשע.

נא

חוב תוספת שבת הוא רק להוסיף זמן מועט, אבל יכול האדם להוסיף בשיעור כמה שירצה, מן פלג המנחה ואילך
לאָמיר זען. [אויף] תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת זאָגט מען דאָך^מ, מעג מען דאָך יעדער וויפיל ער וויל, פון פֿלג המנחה אָן^מ.

^מ וכמבואר ברי"ף (יומא ב:) ורא"ש (שם פ"ח, ח) דהוא מדאורייתא. ועיין במגיד משנה (שביבת עשור א, ו) ובבית יוסף (או"ח סימן רסא, וסימן תרח) - ומקורו בגמרא ראש השנה (ט. ויומא פא:), דתניא וְעֵינֵיהֶם אֶת נִפְשֵׁיהֶם בְּתַשְׁבֵּה (אמור כג, לב), יכול בתשעה, תלמוד לומר בְּעֶרְבָּ, אי בערב יכול משתחשך, תלמוד לומר בְּתַשְׁבֵּה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום, מלמד שמוסיפין מחול על קדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין, תלמוד לומר מְעַרְבֵּ עַד עֶרֶב. אין לי אלא יום הכפורים, שבתות מנין, תלמוד לומר תִּשְׁבְּתוּ וכו'. [אבל יש שם תנאים החולקים על לימוד זה, ודעת הרמב"ם כמותם, דאין דין תוספת מן התורה לענין מלאכה, אלא לענין 'עניוי' יום הכיפורים ואכמ"ל].

ו"ל האלי' רבא (רסא, יב): דנראה לי הלכה למעשה שהוא דאורייתא, כרי"ף ורא"ש ומגיד, כי ראיתו כן בבבל הלכות גדולות פרק יום כיפורים, וראב"ן סימן ב', ורבינו ירוחם נתיב י"ב, ור"ן פרק כמה מדליקין, וספר יראים, וסמ"ג וסמ"ק, ודאי דעת הרמב"ם וטור הם בטלין לגבי כל הנך גדולים. ותו דלקמן יתבאר בסייעתא דשמיא שגם הרמב"ם וטור אפשר מודים, ואם כן לכולי עלמא דאורייתא. וכן נקטו שאר האחרונים לדינא דקיי"ל דהוא דאורייתא.

^מ עיין בספר קרבן שבת (פרק יב, לר' בצלאל מקוברין, דנפס שנת תנ"א) שפירש כן, עיי"ש לפי דרכו.
ועיין בייטב פנים (לשבת הגדול, סוף אות ב) שג"כ פירש כן וז"ל: וזה שאמרו חז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מדי היו נגאלין, רצה לומר אילו הוסיפו מחול על הקודש, והיינו שתי שבתות, של הקב"ה עצמו של יום, ושבת שאנחנו מוסיפין מבעוד יום קודם זמנו, אז במדה שאדם מודד מודדין לו, וכמו שאנחנו עושים שבת קודם זמנו, כמו כן ימהר לגאלנו קודם זמנו לעשות יום שכולו שבת, במהרה בימינו אמן.

^מ כמובא בבית יוסף (או"ח סימן רסא) וז"ל: וכתבו הר"ן בפרק כמה מדליקין (שבת טו. ד"ה אמר רבה) וביומא (ב: ד"ה ת"ר ונתינת) והרב המגיד בפרק ה' (ה"ד) בשם הרמב"ן, שתוספת זה אי אפשר שיהא בעוד השמש זורחת על הארץ, דהא תנן (שבת יז:) וכולן בית הלל מתירין עם השמש, ואי אפשר שיהא גם כן בין השמשות, שהרי תוספת זה אינו אלא עשה, ובין השמשות ספק כרת הוא (עיין להלן) אלא ודאי זמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע זמנו של תוספת וכו', והזמן הזה וכו' רצה לעשותו כולו תוספת עושה, רצה לעשות מקצת ממנו עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. וכתבו התוספות בפרק קמא דר"ה (ט. ד"ה ורבי עקיבא) וכו' ושם משום דסגי בתוספת משהו נקט הכי. והרא"ש כתב ביומא (שם) ובפרק תפילת השחר (ביכות פ"ד, ו), ותוספת זה לא נתברר שיעורו, אלא מיהו לאו תוספת כל דהו קאמר כדמשמע ביום טוב פרק המביא (ביצה ל). ובפרק שואל (קמח:) וכו', אלא שלא נתברר שיעורו, וצריך לפרוש קודם בין השמשות מעט.

נב

מלבד ענין "תוספת שבת" יש גם ענין "קבלת שבת", דכשהאדם מקבל השבת בפיו או ע"י תפלת מעריב, נחשב שקיבל עליו עיצומו של יום ממש, וע"כ חמור מסתם תוספת שבת, שהתירו שבות במקום מצוה וצורך גדול אף בבין השמשות (הנכלל גם בתוספת שבת, מלבד שהוא ספק השבת עצמו), אבל לא במי שכבר קיבל השבת ואפילו קודם בין השמשות

עקסטרעדעם איז דאך אויך א פלוגתא אין דעם [בענין מי 'שמקבל' עליו השבת להדיא, אם הוא רק כתוספת שבת, או כעין שבת עצמו].

[דהנה ס'איז] א סתירה, ס'איז לכאורה' א סתירה (כדלקמן אות נד).

ס'שטייט אין שלחן ערוך^{מז}, שטייט [אז] בין השמשות איז מְעַרְבִין [עירובי חצירות], אָבער טאָמער איז מען [שוין] נאָך קַבֵּל שַׁבָּת, טאָר מען שוין נישט^{מח}. נאָך פֿרָכו, אַז ער האָט געדאווענט מְעַרֵב, טאָר מען נישט.

נג

פרעגט מען דאך די קשיא^{מט}, נו ווי קען דאָס זיין עפעס האַרבער, קַבֵּל שַׁבָּת ויותר מבין השמשות, והלא תוספת שַׁבָּת איז דאך נאָר אַן איסור עשה, און בין השמשות איז דאך א ספק דאורייתא, א ספק סקילה.

נד

עקסטרעדעם [הקשו עוד, שהרי] אין [סימן] שצ"ג שטייט צוויי דיעות אויף דעם^{נז}, אַז

וכן פסק בשלחן ערוך (או"ח רסא, ב): יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות, והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה. ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש וכו'. [ועל זה כתב הרמ"א]: ואם רוצה להקדים 'ולקבל' עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו. ^{מז} כן נקטינן לעיקר הלכה, כדהובא לעיל בסמוך בשם הרמ"א (רסא, ב), וכן פסק גם המחבר (רסא, ד) וז"ל: ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה ויש דיעות דהוא שעה ורביע קודם השקיעה, ולכל הדיעות הכוונה לשעות "זמניות" שהם לפי ערך גודל אותו יום, ועיין בשו"ע ונושאי כלים סימן רל"ג עוד. ועיין שם עוד בסימן רס"ג, דקודם לזה אין להדליק מבעוד היום גדול, כי אינו ניכר שמדליק לכבוד שבת, ואם הדליק יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת. וכן כתב עוד המחבר (רסו, ב): ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד. ^{מט} בשלחן ערוך (שם, א), ספק חשיכה, והוא בין השמשות וכו', אין מעשרים את הדואר, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות, ואין מערבין עירובי תחומין. אבל מעשרין את הדמאי, וטומנין את החמין, ומערבין עירובי חצירות.

^{מח} בשולחן ערוך (שם, ד): אחר עניית פֿרָכו, אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין [אף עירובי חצירות], ואין טומנין [את החמין], משום דהא קבליה לְשַׁבָּת עֲלֶיהָ. ולדידן היא אמירת מְמֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, כעניית פֿרָכו לדידהו.

^{מט} כן הקשה בשו"ת חכם צבי (סימן יא), וז"ל: דקיימא לן (שבת ח): כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. אלא שעל דרך זו יש לי להשיב, שהרי הרב בית יוסף ז"ל (ב"י ושו"ע או"ח סימן רסא, ד) פסק כרבינו שמריה (הובא במדרכי, שבת רמז רצ) שחזר בו מסברתו הראשונה שהיה סובר דאפילו לאחר תפלת ערבית יכולין לערב ולהטמין, והביא ראיה מהתוספתא (סוכה פ"ד, ה"ז) דאמרין התם גמר אפילו מיחם בידו מניחו על הארץ, שמע מינה דחמיר קבלה מבספק שבה.

ובעניי הדבר תמוה מאוד, שיהא חמור תוספת שבת שהוא מקבלו ברצונו ואינו אלא עשה בעלמא, מבין השמשות שהוא ספק איסור סקילה, והעושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת למאן דאמר (שבת לה:). והנלע"ד הוא דאפילו בהתפלל וקיבל עליו שבת נמי אמרינן כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, וההיא דהטמנת חמין דהתוספתא שאני, כיון דכל עיקר התקיעה היא כדי שישלך המסלק ויטמין המטמין, שזהו דבר הנהוג בכל ערב שבת, [ולכן] מי שלא הטמין בשעה הראויה להטמין על פי התקיעות שתקנו ז"ל (שבת שם), פושע הוא ואסור לו להטמין שוב, לא לא הכי נמצא תקנת תכמים בטלה וכו'.

^נ בשלחן ערוך (או"ח שג, ב): אחד עירובי חצרות ואחד שיתפיו מבוואות מערבין אותם בין השמשות, ואפילו אם כבר קבל עליו תוספת שבת. ויש אוסרים אם קבל עליו תוספת שבת.

נאך תוספת שבת, צי ס'איז האַרבער ווי בין השמשות צי ניין. און דאָ [בסימן רס"א] שטייט גאַרנישט קיין צוויי דיעות אין דעם.

נה

[ולתרץ זאת], שטייט אַ חילוק [בין קבלת שבת להדיא, לסתם תוספת שבת]. דער דגול מרבה^{נא} און דער תניא^{נב} מאַכן אַ חילוק, אַז מ'איז מקבל 'תוספת' שבת איז עס נאָר אַן איסור עשה, אָבער אַז מ'דאווענט מַעֲרִיב איז מען מקבל דעם גוף השבת, [און] כל מאן דמתפּיס בעיקרא מתפּיס, האָט עס דעם דין אַזוי ווי שבת אַליין, ווייל מ'האָט דאָס מוסיף געווען אויפן 'שבת'.

אַז מ'איז עס מקבל נאָר [אַלץ 'תוספת'], אַז מ'איז מקבל אויף זיך אַ תוספת, האָט עס דעם דין פון אַ תוספת, ס'איז נאָר אַן איסור עשה. אָבער אַז מ'איז מקבל דעם שבת אַליין איז עס טאקע אַזוי ווי שבת [וחמיר יותר].

^{נא} בדגול מרבה (על שו"ע או"ח רסא, ד): אחר עניית ברכו [וכו' אין מערבין]. ובסימן שצ"ג סעיף ב' מביא ב' דעות בזה. ונראה דשם קאמר שקיבל 'תוספת' שבת, ומיירי שאמר בפירוש שמקבל 'תוספת' שבת, אם כן לא קיבל רק איסור עשה, משום הכי יש להחיל בשבות. ואף שהפלוגתא במרדכי (שבת, רמז רצ) שהביא הבית יוסף שם, מיירי אחר עניית ברכו, מכל מקום המחבר בשו"ע שם נמשך אחר לשון הטור שם. אבל כאן מיירי אחר עניית ברכו, שכן הסתם מקבל קדושת השבת ממש, השמיט דעת המקיל.

^{נב} בשו"ע התניא (או"ח רסא, א-ג): ספק חשכה ספק אינה חשכה, וזהו נקרא בין השמשות בכל מקום וכו', אסור לעשות בו מלאכה מן התורה, כיון שהוא ספק לילה, ואם עשה חייב אשם תלוי, ואפילו דבר שאין איסורו בשבת אלא מדברי סופרים אסור לעשות גם כן בבין השמשות וכו'. ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר שהאיסור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים וכו'. לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות וכו', ומותר לערב את הדמאי ולהטמין את החמין וכו'.

וכל זה כשעדיין לא קיבל עליו שבת, אבל אם כבר קיבל עליו שבת בתפילת ערבית של שבת, שהתפלל מבעוד יום או שענה ברכו עם הציבור, או שרוב הציבור ענו ברכו וכו', אסור לו לעשות בעצמו כל שבות, אפילו 'קודם' בין השמשות, אפילו לדבר מצוה וצורך גדול, כגון להטמין חמין לשבת וכו' וכן לערב עירובי חצירות אע"פ שצריך מאוד לטלטל בחצר צרכי שבת, וכל כיוצא בזה:

ועל זה כתב בקונטרס אחרון שם (ס"א ג): אף שבשלחן ערוך סימן שצ"ג הביא דעת האוסרים בלשון יש אומרים, ודעת המתירים בסתם, אף על פי כן העיקר כהאוסרים כמו שכתב כאן, שכן הוא הסכמות האחרונים כאן ובסימן תקכ"ז וכו'.

ומה שכתב בתשובת חכם צבי (סימן יא) דמהתוספתא אין ראייה משום דהטמנה תדירה בכל שבת ומיעקרא תקנתא דרבנן וכו', מאד תמוהין דבריו, דהא אסיקנא (שבת לז). סתם קדרות בין השמשות ורתוחות הן וכו'. אלא ודאי צריך לומר כיון שקיבל עליו שבת גרע מבין השמשות, ומיתסר בהטמנה כמו בשבת עצמה, ולא משום גזרה שמה ירתיח בתוספת שבת, דהא ודאי לא חמירא תוספת מבין השמשות כמו שכתב החכם צבי וכו', אלא כיון שקיבל השבת קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום, אע"פ דלא שייך האידנא. אם כן אף לצורך מצוה ושעת הדחק, מנא לן להתיר עירובי חצירות ושאר שבותים יותר משבת עצמה וכו'.

ולפי מה שכתבתי שהטעם אינו משם תוספת, אלא משום שקיבל עליו חומרת עיצומו של יום, יש לתרץ דברי השלחן ערוך שכאן פסק להחמיר ובסימן שצ"ג סעיף ב' משמע דסבירא ליה להקל וכו'. משום ששם דקדק לכתוב קיבל עליו 'תוספת' כו' וכאן דקדק לכתוב אחר עניית ברכו קבלה 'לשבת' כו', דהתם לא הזכיר כלל ברכו ולא תפלת ערבית, אלא שקיבל עליו סתם תוספת שבת, כמו שמצות התורה היא להוסיף מחול על הקודש, אף בלא תפלה, ודומיא דתוספת [ענין] יום הכיפורים שהיא בקבלה בלבד, עיין סימן תקנ"ג בטור ובית יוסף, ולהכי לא מיתסר בשבותים, דלא עדיף התוספת שהוא עשה, מבין השמשות שהיא ספק כרת, כמו שכתב החכם צבי. ועוד שגם הבין השמשות הוא בכלל התוספת בעל כרחו, אף אם הוא יום, כיון שהוא סמוך לחשכה ממש וכו', ואפילו הכי התיירו השבותים, כל שכן בתוספת שמקבל מדעתו. ועוד דכל המקבל תוספת, אדעתא דתוספת דרחמנא קא מקבל, ולא יותר. אבל כשהתחיל ערבית של שבת, קיבל עליו עיצומו של יום ולא תוספת (עיין סימן תקנ"ג דקבלה לא תליא בתוספת, דהא אף בט' באב מועלת עיי"ש בט"ז ומג"א). שהרי אף להרמב"ם דלא סבירא ליה תוספת כלל לשבת, ואפילו הכי מיתסר במלאכה אחר תפלת ערבית וכו', ועל כרחך צריך לומר דכיון שמתפלל תפלה השייכת לעיצומו של יום, הרי קיבל עליו עיצומו של יום וכו', ולפיכך חלו עליו כל חומרותיו, ולהכי מיתסר אף בשבותים וכו'.

נו

ישוב קושיא ד

ולפי זה יש לפרש גם הכתוב וְאֵת "שְׁבֻתֹתִי" תִּשְׁמְרוּ, דקאי על "השתי שבתות" של שמירת עצם השבת עם התוספת, ובפרט במי שקיבל עליו השבת דאין דינו לנהוג ממש כעיצומו של יום השבת

[והיוצא מזה כי מלבד שיש מצוה של "תוספת" שבת, אשר יתכן לכנותו בשם שבת, וכפירוש הקדושת יו"ט במאמר הגמרא "שתי שבתות" דלמדו לה מלשון הפסוק אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֵת "שְׁבֻתֹתִי". חוץ מזה יש עוד ענין של "קבלת" שבת, שאין דינו לנהוג כעיצומו של יום ממש, ואם כן על זה יתכן עוד יותר לכנותו בשם "שבת", ולפרש בזה לשון הפסוק "שְׁבֻתֹתִי" תִּשְׁמְרוּ].

נז

ורשת הכתוב אם יאמר לו אביו לחלל השבת, מיירי בשהבן כבר קיבל עליו השבת, והאב לא ידע מזה, והוא עדיין לא קיבל השבת

לפי זה קצת דאך זיין [דהדרש דאם יאמר לו אביו לחלל השבת, מיירי אז] דער זון האָט מִקְבֵּל שְׁבֻת געוועזן, היצט ביי אים האָט עס טאַקע דעם דין פון שבת, און דער פּאָטער האָט נאָכנישט מקבל שבת געוועזן, [ולכן] ווייסט ער נישט פון דעם [שבנו כבר קיבל השבת].

נח

והנה הרא"ש פסק לענין המוצא כלאים בבגדי חבירו, דאם הוא בשוק אינו מחוייב להודיע לו, מפני כבוד הבריות, שלא יצטרך לפשוט בגדיו בשוק

[והנה] דער רא"ש זאָגט דאָך אַרויס²² דאָרט אַקעגן הַמוֹצֵא כְּלָאִים [בבגדו] פּוֹשֵׁט בַּשּׁוּק (ברכות יט:), [זא] ער איז נישט מחוייב מודיע צו זיין [לחבירו], אַז אָן אַנדערער טרעפט [כלאים בבגדי חבירו], אַז דאָס הייסט ווי אַ שב ואל תעשה [ונדחה מפני כבוד הבריות, כשהוא בשוגג, שלא יצטרך לפשוט בגדיו בשוק].

נט

וא"כ היה סביר לומר בכאן, דלולי דרשת הכתוב אם היו אומרים דעשה דכיבוד אב דוחה ל"ת דשבת, ע"כ כשהאב צוה להבן לחלל את השבת בזמן תוספת שבת, ישמע הבן לדברי אביו, ולא יאזן צריך להודיע לו שכבר קיבל עליו השבת, מפני כבוד אביו

איבערדעם קען זיין [דהפסוק מיירי] אַז דער פּאָטער הייסט אים דעמאָלטס מחלל [זיין, בזמן תוספת שבת שקיבל עליו הבן], איז ער טאַקע אַ צדיק [דער פּאָטער]²³, ווייל ער ווייסט נישט אַז ביי 'אים' איז שוין שבת.

איי אַז ער זאָל אים מודיע זיין [הבן לאביו, שכבר קיבל שבת, היה סביר לומר כי] אפשר ברויך ער אים נישט מודיע זיין, און ממילא אַז ער איז נישט מודיע איז ער [האב] דאָך נישט שולדיג גאָרנישט [אויף] וואָס ער הייסט אים טון, ממילא ליגט אויף אים [חיוב כיבוד אב לשמוע לאביו].

²² בפסקי הרא"ש (נדה סוף פ"ט, הל' כלאי בגדים סימן 1) גרסינן בברכות (יט:), אמר רב יהודה אמר רב, המוצא כלאים בבגדו, פושטו אפילו בשוק, שנאמר (משלי כא, ל) אין חֲכָמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. ונראה דדוקא בכלאים דאורייתא, אבל כלאים דרבנן לא וכו'. ירושלמי (כלאים פ"ט, ה"א) וכו' רבי אמי הוה יתיב ומתני, אמר חד לחבריה אַתָּ לְבוּשׁ כְּלָאִים, אמר ליה רבי אמי שלוף מאניך והב ליה. וסבר רבי אמי כאמורא דשרי, אי נמי בכלאים דרבנן. אי נמי בכלאים דאורייתא, ודאי המוצא כלאים בבגדו אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' וצריך לפושטו אפילו בשוק, אבל אם אדם רואה כלאים בבגדי חבירו, והלובש כלאים אינו יודע, אין לומר לו בשוק עד שיגיע לביתו, דמשום כבוד הבריות ישתוק ולא יפרישנו משוגג. - [ודברי הרא"ש הובא בטור וב"י הלכות כלאים (יד"ד סימן ש"ג), והרמ"א (שם, א) מביא להלכה].

²³ ולא רשע, וממילא שוב לא יוקשה קושיית החזקוני.

וויבאלד, ווען איך זאל זאגן אז כיבוד אב ואם איז דוחה שבת, (יש לומר) דארף ער אים נישט מודיע זיין, [מפני כבוד אביו], כדי ער זאל קאנען מקיים זיין די מצוה פון כיבוד אב ואם^{יג}.

ס

ולזה דרשנו מהפסוק דלא נימא הכי, אלא לא ישמע לאביו בזה, והיינו ע"י שיוודע לאביו שכבר קיבל עליו השבת, כי אין כיבוד אב ואם דוחה את השבת שכבר קיבל עליו, מטעם שאתה ואביך חייבים בכבודו

איבערדעם זאגט ער אבער ניין, וְאֵת שְׁבֻתֹתֵי תִשְׁמְרוּ, אַז ניין, אתה והוא חייבים בכבודי, אז כיבוד אב ואם איז 'נישט' דוחה שבת, ממילא איז ער אים מחוייב מודיע צו זיין [שכבר קיבל שבת], דארף מען נישט צו האלטן [לקיים פקודת אביו], פאלט אוועק דער כיבוד אב ואם.

סא

וכשיוודע לאביו, אז אביו שוב לא 'צוה' לו, כי איירן שפיר בשאביו הוא צדיק ולא רשע, ומושב קושית החוקני און אז ער וועט אים מודיע זיין, וועט 'ער' דאך שוין ממילא נישט הייסן, ווערט נישט "נדחה" דער כיבוד אב ואם, וואָרן ער אליין [האבן] וועט אויך שוין נישט הייסן, אַז ער [הבן] וועט אים מודיע זיין [שקיבל שבת]^{יד}.

סב

מיט דעם זענען שוין פאַרענטפערט [אויך] די אַלע [אַנדערע] קשיות [שכפסוק זה], איז שוין נישט קשה. נאָרן קודם איז פאַרענטפערט [קושיית החוקני דלכאורה] ס'איז נישט עושה מעשה עמך, [דהתירון הוא וייל] מ'שמועסט אויף זאצ'ן אופן.

סג

ישוב קושיא טז

ולפי זה אתי שפיר ג"כ למה נאמר כאן "שבתותי" בלשון רבים, דגם כאן דרשנו זה על "שתי שבתות" דהיינו עצם השבת עם "התוספת שבת", והדרשא דלא ישמע לו נדרש על חלק "התוספת שבת"

ממילא איז דאָס נישט קיין שום קשיא פאַרוואָס דאָרט^{טז} שטייט "שְׁבֻתוֹתֵי" [לשון רבים, ולא בלשון יחיד כנאמר בכמה מקומות]. וייל 'יענע צוויי' מיינט מען דאָך נאָר [לשמור את השבת בצירוף] מיטן תוספת שבת.

^{יג} כי היה סברא לומר דאתי עשה דמורא אב ואם ודחי לעשה לתוספת שבת, ועל כן אין הבן מחוייב להודיע לאביו שכבר קבל עליו תוספת שבת, כדי שיוכל לקיים כיבוד אב. והוא כעין מה שכתב הרא"ש דמפני כבוד הבריות אין צריך להודיעו, כמו כן מפני כבוד אביו אין צריך להודיע לאביו, אלא יהא מותר לו לעבור על עשה כדי לקיים פקודת אביו. להכי איצטריך קרא לאשמעינן איש אמו ואביו תיראו, ואעפ"כ ואת שבתותי תשמרו, דהיינו השבת והתוספת שבת, וכדרך שפירשנו בלשון שבתותי. ובא הכתוב להזהיר שלא ישמע לאביו לבטל תוספת שבת שקיבל ויהיב קרא טעמא, אני ה', אתה ואביך חייבים בכבודו של מקום, ולפיכך חיובא רמיא על הבן להודיע לאביו שכבר קיבל שבת ואסור לו לעשות המלאכה שצויה לו (מדברי יואל).

[ואף דלכאורה לא דמי לדברי הרא"ש, דהא שם מיירי רק בשב ואל תעשה, וכאן מיירי שיעשה המלאכה שצוה לו אביו. אמנם נראה הכוונה, דהלא אזלינן כאן לפי ההוה אמינא בגמרא יבמות, דעשה דכיבוד אב יכול לדחות הל"ת דכרת של שבת, וע"כ עיקר סברת הדיחוי הוא באמת מטעם עשה דוחה ל"ת, אלא דלכאורה יש עצה שהבן יודיע זאת לאביו, ואז יוותר האב מעצמו על ציווי ועל דבר הנוגע לכבודו שביקש ממנו. ולזה אמרנו דיש סברא דבכדי שיוכל לקיים דברי אביו לא יודיע לו שכבר קיבל שבת, ונמצא דהנידון הוא שפיר על שווא"ת דהיינו על מניעת ההודעה לאביו, במקום כבוד אביו, שהוא כעין כבוד הבריות דהתם].

^{יז} קטע זה הוא הקדמה לישוב קושיא ג, המבואר להלן באות סד.

און דער דין פון איש אמו ואביו תיראו [מה שמשיענו הפסוק דאם אומר לך חלל את השבת אל תשמע לו], דעס קען אויך נאָר זיין אויפן תוספת שבת.

[ווייל] ווען נישט איז דאָך נישט מעגליך [דאציטריך קרא ללמד שלא נשמע לו, שהרי] אַז נישט איז ער דאָך נישט עושה מעשה עמך, איז ער דאָך אַ רשע, [ובלאו הכי אינו חייב לכבדו, וכקושיית החזקוני].

נאָר [מ'רעדט] ביים תוספת שבת, אויף דעם אופן וואָס כ'האָב פריער געזאָגט [ולכן שפיר אמר "שבתותי" לשון רבים, דפירושו שתי שבתות, לרמוז על זה דמירי מהתוספת שבת].

סד

ישוב קושיא ג

ומיושב גם קושיית המורח, דבפרשת ויקהל מצינו דמוקדם בקרא דוחה להמאוחר, וכאן אמרין להיפוך. כי באמת כאן לא "נדחה" כיבוד אב, אלא הכוונה שיוע לאביו שכבר קיבל השבת, וממילא שוב לא צוה לו, אף דמירי בדבר הנוגע לכבוד אביו

איז נישט קיין קשיא אַז ס'שטייט 'פריער' [כיבוד אב] און ס'ווערט [לכאורה] נישט נדחה [מה דמוקדם בקרא, וכמו דמצינו בפרשת ויקהל].

וואָרן ס'איז נישט אַזוי ווי 'דאָרטן' [בפרשת ויקהל, וואָס דאָרט] דאָרף עס "נדחה" ווערן [מלאכת המשכן המאוחר בקרא, מפני השבת. אָבער] 'דאָ' איז דאָך [באופן אַז] ס'ווערט נישט "נדחה", וואָרן וויבאַלד אַז איך זאָג אַז [ווערן] ער איז אים מודיע [לאביו] איז דאָ גאָר נישטאַ שוין קיין "כיבוד", וואָרן ער אַליין [אביו] וועט דאָך אויך נישט זאָגן [ווייטער לבנו לחלל השבת שכבר קיבל עליו], מ'שמועסט דאָך נישט פון איינעם וואָס ער איז אַ רשע, [וממילא] אַז ער וועט וויסן אַז ביי אים איז שבת וועט ער שוין נישטאַמאַל הייסן [ווייטער].

אָבער על כל פנים מ'שמועסט דאָ [באופן כזה].

סה

[בענין ישוב קושיא זו, גם על הפסוק אף את שבתתי תשמרו, שבפרשת כי תשא]

און [לתרץ] די זעלבע קשיא וואָס דער מהרש"א פרעגט אויף אַף אַת שבתתי תשמרו [שבפרשת כי תשא (לא, ג)], דמינה מיירי במהרש"א שם [להקשות על הפסוק דישעי]. וגם שם צריך טעם למה נאמר בלשון רבים, והאיך ידרשו שם ענין "שתי שבתות", שהרי התם לא שייך לפרש כמו שפירשנו כאן, דהא לא מיירי התם בענין כיבוד אב.

דאָס האָב איך שוין [אַמאַל געזאָגט¹¹] [לתרץ] אויף אַן אַנדערן אופן¹². [נאָר] איך וועל נישט [יעצט] מאַריך זיין פון 'דאָרטן' [לתרץ הפסוק דהתם], איך שמועס נאָר וואָס ס'קער לענינינו [לייבש הפסוק דהכא].

¹¹ בלשון 'דאָרט' נראה הכוונה על הפסוק שבפרשת כי תשא (לא, ג), דמינה מיירי המהרש"א עצמו. אלא שרבינו לעיל הביא דברי המהרש"א גם לענין פסוק דידן, שהוא הדין והוא הטעם להקשות כן מן פסוק זה על הפסוק דישעי' המובא שם בגמרא. ועיין להלן באות סה, מה שמזכיר רבינו ענין הפסוק דפרשת כי תשא.

¹² בליל שב"ק כי תשא תשט"ז (בחידישו תורה שם עמוד שנה, ודברי יואל עמוד שכב). ועיין עוד תירוצים על זה בדברי יואל כי תשא (עמוד שיג, שטו, שכח).

¹³ וכן מה שהקשה המהרש"א עצמו לאידך גיסא, על הפסוק דישעי' (נו, ד) לפרסום אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת "שבתותי", דמינה דרשו בגמרא דאם שמרו "שתי שבתות" מיד נגאלין, והקשה דמנלן לדרוש, והלא אפשר לפרשו על כל שבתות דעלמא (וכדלעיל אות מה), עיין מה שהביא רבינו בדברי יואל בשלח (עמוד ססא) בשם הישמוח משה (פרשת תשא) לתרץ קושיא זו, ומוסיף שם רבינו עוד תירוץ על זה (בעמוד ססב).

סו

ישוב קושיא ה

היות שהדרשא דלא ישמע לו נגד התורה, הוצרך להשמיענו דוקא באופן שהאב אינו רשע (וכקושיית החוקוני), והיינו בענין כזה שהבן מוסיף מדיליה ולא האב, ועל כן אין האב צריך לידע מזה. וענין כזה שייך בעיקר רק בתוספת שבת, שעיקר חיובו לזמן מועט נאמר בפסוק, אבל שייך להוסיף בו זמן מרובה, על כן שפיר אשמועינן לימוד זה דוקא בענין זאת שבתתי תשמרו היצא לנו מזה, געפינט מען דאָס נישט אַז ס'זאָל זיין דאורייתא (ענין כזה מה שהבן מוסיף מרצונו), נאָר [ביי] תוספת שבת.

סז

ס'איז דאָ (ענין כזה) ביי שבת און יום כיפור.

על כל פנים שבת איז דאָך דאָס האַרבסטע [שהוא שורש האמונה, ושקול ככל המצות, והמחלל שבת דינו ככופר בכל התורה].^ס ומהאי טעמא [ס'איז תחלה למקראי קודש]. שיש בו כרת וגם סקילה, משא"כ ביוה"כ אין בו סקילה. וגם הוא שקול ככל המצות, איבערדעם רעכנט ער [אויס] שָׁבֵת. [אף שהיה שייך זה גם ביום כיפור].

סח

איבערדעם זאָגט ער עס נישט ביי אַנדערע מצות [הלימוד שלא לשמוע לאביו נגד התורה], ווייל דאָ [אצל שבת] שטייט אַרויס, איז דער תוספת "מן התורה", [מה שאין כן] ביי אַנדערע מצות געפינט מען נישט קיין תוספת מן התורה.

סט

הגם ס'איז פארהאנדן [גם בשאר מצות, דער ענין פון] קדש עֲצֻמָּהּ בְּמוֹתָהָ לָךְ [שאינו נוהג בכל אחד בשוה, וא"כ לכאורה היה יכול להשמיענו דין זה בשאר מצות]. אָבער ס'האָט דאָך נישט קיין גבול [להגביל בדרך פרט, מה להוסיף בשאר מצות], מ'ווייסט נישט ס'זאָל מבואר זיין [בפסוק פרטי ההוספה בשאר מצות. מה שאין כן] אויף תוספת שבת איז דאָ אַ פסוק [מיוחד] שצריכין 'להוסיף' עכ"פ איזה זמן מחול על הקודש, ביי שבת און ביי יום כיפור, מ'זאָל אַריינברענגען [מחול אל הקודש].

ע

און שְׁבִיעִית [מצות שמיטה, שגם בו יש חיוב "תוספת שביעית" מן התורה]^{סו}. דעס הייסט אויך שָׁבֵת [ואם כן באמת נכלל גם "תוספת שביעית" בלשון הפסוק ואת "שבתותי" תשמורו]^{סז}, שלא לשמוע לאביו נגד מצות שביעית]^{סג}.

^ס ובאמת חמור גם כן מטעם שהשבת יש בו עונש כרת וסקילה, ויוה"כ אינו רק בעונש כרת לבד. אבל לפי זה היו יכולין לתרץ כן גם לענין "שביעית", שהוא רק איסור לאוין ועשין, ולמה הוצרך רבינו (באות ע) ליתן תירוץ אחר לענין שביעית. ולכן נראה דכוונת רבינו כמבואר בפנים, כי חומר זה זה שייך גם בשביעית (כדלהלן בהערה סו) ולכן הוצרך לענין שביעית ליתן טעם אחר (כדלהלן סט).

^{סז} כמבואר במשנה דשביעית (א, ד-ד): עַד אֵימָתִי חוֹרְשִׁין בְּשָׁדָה הָאֵילָן עָרֵב שְׁבִיעִית וכו', שְׁנָאֻמֶּר (תשא לר, כא) בְּחֵרִישׁ וּבִקְצִיר תִּשְׁבֹּת, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֵרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית, אֶלָּא חֵרִישׁ שֶׁל עָרֵב שְׁבִיעִית שֶׁהָאֵין נִכְנָס בְּשְׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁהָאֵין יוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. [וע"ע בזה גם בגמרא ראש השנה (ט, ט)].

^{סג} [ואולי יש לפרש עוד באופן אחר, דבא ליישב בזה עוד תירוץ על קושיא יד למה נאמר בלשון רבים, כי כאן בא לכלול הן שבת והן שביעית, ויל"ע].

^{סו} ומה שלעיל (באות סז) הוצרך רבינו לתרץ באופן אחר לענין תוספת יום הכיפורים, ולא תירץ כמו בכאן לענין תוספת שביעית, דהא גם יום הכיפורים נקרא שְׁבֵת שְׁבֵתוֹן. נראה משום דהתם ביום הכיפורים יש דין תוספת גם "בענינו" יום הכיפורים, [ואדרבה לדעת הרמב"ם דלא סבר דין תוספת שבת, סבר דדין תוספות יום הכיפורים הוא רק לענין עינוי בלבד ולא לענין מלאכה, וכמבואר בבית יוסף או"ח ריש סימן תרח]. ומה שיום הכיפורים נקרא 'שבת' הוא רק לענין 'השבתה' ממלאכה, ולא לענין העינוי. ולכן מתרץ שם רבינו, דנקט שבת משום דחמיר יותר.

עא

[על כל פנים] נאָר ביי דעם געפֿינט מען דאָס, די בחינת תוספת [מדאורייתא]. און ממילא איבערדעם כאַפט ער אָן ביי דעם איש אמו ואביו תִּירָאוּ, דעם ענין [שלא לשמוע לאביו נגד התורה], שטעלט ער עס אַראָפּ ביי אַת שְׁבַתִּי תִשְׁמְרוּ [דייקא].

עב

ישוב קושיא ב

ולדרכינו דהכתוב איש אמו ואביו תִּירָאוּ וגו', מיירי בענין שהאדם מוסיף במצוה מדיליה (דהיינו תוספת שבת), מובן שפיר הכתיבה מזה למצות קדושים תִּירָאוּ, שענינו שהאדם יקדש עצמו במותר לו, ויוסיף קדושה ופרישות מדיליה

היצא לנו מזה, ער שמועסט [בפסוק זה] אַלץ פון אַזעלעכע ענינים [השייכים להוסיף בהמצוה מדיליה. ולכן] קער דאָס צו [דעם פסוק] קדושים תִּירָאוּ, קדש עצמך במותר לך, אַז אַ איד קען 'אַליין' מוסיף זיין וויפיל [ער וויל], נאָך מער [ווי דער עיקר המצוה].
ס'איז לעולם אַ "חיוב" [דער] תוספת שבת, [אַבער] דאָס איז דאָך נאָר [להוסיף זמן מועט] איין מאָל, ס'איז [גענוג] נאָר איין מינוט [לצאת ידי החיוב]⁷⁰. אַבער מ'האַט אַ ברירה מ'קאָן מוסיף זיין - אַז ס'זאָל האָבן דעם דיין פון שבת אַליין - וויפיל ער וויל⁷¹, אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַנדן קדש [עצמך במותר לך, שיכול להוסיף] יעדער וויפיל ער זעט איין לפי בחינתו.

[וממילא] קער דאָס טאַקע צו די פרשה פון קדושים, [ווייל] מ'שמועסט דאָך אַלץ דאָ אַט פון תוספת, פון קדש עצמך במותר לך, איבערדעם קער דאָס צו קדושים תִּירָאוּ.

עג

חקדמה לישוב קושיא יד-מו

בעצם היה סברא לומר כי אינו מצוה ועושה ערף מפי, וכסברת רב יוסף בתחלה, באומרו דהא לא מופקידנא ועבידנא. אלא שלמעשה אמרו בגמרא כי גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה
נאָר אין דעם ענין פון קדש עצמך במותר לך, איז פאַרהאַנדן נאָך אַ בחינה.

וכן מה שהוצרך בשביעית לתרוץ משום דאיקרי שבת, ולא תירץ משום דשבת חמיר יותר, נראה לכאורה משום דשביעית ג"כ חמור מאוד במה שהוא שורש האמונה כמו בשבת, וכפירש"י בפרשת בהר (ב, עה"פ שְׁבַת לה', כשם שנאמר בשבת בראשית. ועיין בשו"ת דברי יואל (סימן צה, אות ו) וז"ל: ועיין ברמב"ן ריש פרשת בהר (שם) שכתב שהחמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאווין, וחייב הגלות עליה, כמו שהחמיר בעריות, שנאמר (בחקותי כו, לד) אַז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבַת־תִּיָּהּ, והחזיר הענין פעמים רבות, כִּל יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֶּת (שם, לה), ונאמר (מג) וְהָאָרֶץ תִּעֲזֹב מֵהֶם וְתָרֶץ אֶת שְׁבַת־תִּיָּהּ, וכן שנינו (אבות ה, ט) גלות בא על עינוי הדין ועל עיוות הדין ועל שמיטת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא, יענין שם שהאריך עוד, עכ"ל רבינו שם. וכן במודעה שכתב רבינו בכתי"ק בשנת תשי"ב לענין אתרוגי ארץ ישראל בשנת השמיטה, הביא מלשון הרמב"ן הגי' ואח"כ כתב וז"ל: והוא ממש ענין אחד עם השבת. אשר על כן חלילה לשום ישראל כשר ליקח מאלו האתרוגין להמשיך ח"ו את הגלות על ישראל ולהיות ח"ו כופר במעשי בראשית ובעוה"ב, ואם הוא עושה כן בפרהסיא נידון כמחלל שבת בפרהסיא.

ולענין תוספת ימים טובים למ"ד שהוא דאורייתא (עיין באלף למטה על המטה אפרים סימן תרכ"ח ס"ק ס"א, וע"ע היטב בא"ר סימן רס"א ס"ק י"ד), שייך ב' התירוצים, הן משום דשבת חמיר יותר, והן משום דגם יו"ט איקרי שבת. [ועוד שהוא נכלל בכלל מצות תוספת שבת, ואינו כענין בפנ"ע. משא"כ תוספת יוה"כ לענין "עינוי" הוא ענין בפ"ע, וכן מצות שמיטה הוא ענין בפ"ע].

[ובענין שביעית אולי יש לתרוץ עוד, דבשביעית אינו תלוי ברצון האדם להוסיף כמה שירצה, רק יש זמנים קבועים לתוספת שביעית מאימתי אסור לחרוש וכדומה (כמבואר במשנה שביעית א, א). ואם כן אין חילוק בזה בין הבן לאב, כמו בשבת].

⁷⁰ כמובא לעיל בהערה מה.

⁷¹ עיין עוד להלן באות נא, ואות עב.

לעולם [יש סברא לומר דמה שמוסיף האדם קדושה מעצמו, זה חשוב יותר ממה שמחוייב ועומד]. וייל די גמרא זאגט¹⁰ אז רב יוסף האָט 'קודם' געלערנט אז אינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה איז גרעסער, [ווייל] מ'הייסט אים נישט און ער טוט 'דאָך'. [נאָר] 'דערנאָך' איז ער געוואָר געוואָרן אז גְדוּל הַמְצִיחַ וְעוֹשֶׂה [יותר ממי שְׁאִינוּ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה].

עד

וכן בענין קִדְשׁ עֲצָמָה בְּמוֹתֵר לָהּ, היה שייך סברא לומר דעדיף שהאדם יוסף קדושה ופרישות מדיילא בדרך אינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה, וכסברת רב יוסף בתחילה

קומט אויס אין קִדְשׁ עֲצָמָה בְּמוֹתֵר לָהּ קען זיין צוויי בחינות, ס'קען זיין אז איך לערן ס'איז בעסער אינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה [דזה עדיף טפי, ואם כן] איז בעסער ווען מ'האָט געטון [הא דקדש עצמך במותר לך] בדרך אינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה. [ובחינה השניה, לעשות גם זה מטעם שנכלל זה במצות התורה קדושים תהיו, והוא בגדר מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה (וכדלקמן באות עח)].

עה

והנה בהטעם למה באמת מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה גדול יותר, כתב הישג משה דהוא יען כי הַמְצִיחַ וְעוֹשֶׂה יכול לכוון על פְּנֵי הַמְצִיחַ יתברך שמו, שעי"ז נעשו התקונים למעלה לפי דעתו של יוצר בראשית, שאין לו סוף. משא"כ הָאִינוּ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה, דאף שמכוון כוונת עליונות, אין זה מגיע כ"כ, כיון ששכל האדם ודעתו יש לו גבול וסוף

[והנה] ס'שטייט אין ישמח משה¹¹ פֶּאָרוואָס אַ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה איז גרעסער.

[ווייל ביי] יעדע מְצִיחַ איז פֶּאָרהאַנדן די פְּנֵי וואָס ס'איז נישט נְמָסר נאָר ליחיד סְגוּלָה, [און] ס'איז פֶּאָרהאַנדן אַזעלעכע זאַכן [שהם גבוהים מאד] וואָס ס'איז [נמסר] נאָר פֶּאָר משה רבינו, [און] ס'איז פֶּאָרהאַנדן אַזעלעכע טיפע זאַכן וואָס נִיטאַמאַל פֶּאָר משה רבינו, נאָר פֶּאָרן בורא כל עולמים אַליינס.

איבערדעם אז מ'טוט על פְּנֵי הַמְצִיחַ [יתברך שמו, וואָס] אַ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה טוט מען אַ מְצִיחַ על פְּנֵי הַמְצִיחַ, [דעמאלטס] גייט עס גאָר הויך.

אַבער אַ אינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה, קען ער דאָךְ נישט טון על פְּנֵי הַמְצִיחַ, וואָרן מ'האָט דאָךְ אים נישט 'געהייסן'. טוט ער דאָךְ נאָר על דַּעְתּוֹ, [און] על דַּעְתּוֹ האָט עס אַ גבול, קען עס נישט אַזוי גרויס זיין. איבערדעם איז גְדוּל הַמְצִיחַ וְעוֹשֶׂה [ממי שאינו מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה].

אַזוי שטייט אין ישמח משה.

¹⁰ בגמרא קידושין (לא): דאמר רבי חנינא, גדול מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה ממי שְׁאִינוּ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה. - אמר רב יוסף, מריש היה אמינא מאן דהוה אמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן [פירש"י: סעודה לתלמידים], דהא לא מפיפקינא [שהיה סגי נהור] והא עבידנא. השתא דשמעיתא להא דאמר רבי חנינא גדול מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה יותר ממי שְׁאִינוּ מְצִיחַ וְעוֹשֶׂה, אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן.

¹¹ בישיבת משה ויצא (ע"פ יודר יעקב): והנה כבר ביארתי הטעם על אמרם גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, דהנה בכל מצוה יש כוונות ידועים ליחיד סְגוּלָה בכל דור, ויותר מזה אשר לא נודעו רק לרבי שמעון בן יוחאי וחביריו, ויותר מזה אשר המה לא נודעו רק למשה בחי' ה', ויותר עוד מהמה אשר עקבותיהם לא נודעו עוד לשום נברא, רק הַמְצִיחַ יתברך יודע מקומה. והנה העושה כאשר צוה הוא יתברך, אם כן מתקן בשורשו אף מה שנעלם מכל נברא, והיינו אֲשֶׁר קִדְשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, והבן. אבל אם אינו עושה רק על פי שִׁכְלִי, אם כן הרי אינו יכול לתקן יותר ממה שהשכל מגיע. ועוד דכל דבר חוזר לשורשו, אם כן אם שורשו מן השכל, הרי אינו עולה יותר גבוה מן השכל. מה שאין כן אם שורשו מצויור [המצוה] יתברך שמו. והיינו גדול המצווה ועושה, שגדול יותר ומגיע יותר, והבן כי הוא נפלא בס"ד.

עו

גם נתגלה לו בחלום מן השמים, כי הכוונה חיוורת עליונה הוא כשמכוון האדם לקיים מצוה על פְּנֵת הַמִּצְוָה יתברך שמו, מבלי שיכוון הכוונות עצמן לעשות תיקונים

און דערנאָך ברענגט ער^ס, נתגלה לו בחלום אַז נאָר דעמאָלט איז עס טאַקע ווערט עס געטון עַל פְּנֵת הַמִּצְוָה, אַז מ'האַט טאַקע 'אינזין' [אזוי] אַז מ'טוט עַל פְּנֵת הַמִּצְוָה. [אבער] טאַמער האָט מען אינזין [לפי השגתו], אַז מ'טוט עַל דַּעְתּוֹ, האָט עס נישט 'דעם' כַּח, ווייל ס'האַט אַ גבול [דעתו והשגתו של אדם].
[אבער] אַז מ'האַט אינזין עַל פְּנֵת הַמִּצְוָה, ווערט געטון [די תיקונים] אַלעס דורך הקדוש ברוך הוא אליין, איבערדעם איז די מִצְוָה העכער.

עז

ישוב קושיא יד

היות רענין מצות קדושים תהיו, הוא לקדש עצמו בדברים המותרים שמוסיף האדם מדיליה, שיש סברא לעשותו בבחינת אינו מצווה ועושה, לכן אמרו "יכול כמונני", דשמו עדיף לעשות כן, ויהא ג"כ חשוב כמו המצות שצוה הקב"ה בעצמו

איבערדעם קאָן זיין, דאָס זאָגט דער מדרש.

[דהכתוב אומר] קְדוּשִׁים תִּהְיוּ, [דפירושו] קְדַשׁ עֲצֻמָּהּ בְּמוֹתָר לָךְ. האָט מען דאָךְ דאָ געהייסן טון [לפרוש ולקדש עצמו ביי] אַזעלעכע זאכן וואָס ס'איז מוֹתָר, וואָס מ'איז [לכאורה] אַן אינו מִצְוָה וְעוֹשָׂה.

איבערדעם זאָגט ער [במדרש], יְכֹל כְּמוֹנִי, [אַז] דאָס וועט לעולם אזוי גרויס זיין אזוי ווי אַז ווען איך אליין טוה [כביכול התיקונים בשמים, דהיינו כמי שמקיים מצוה] וואָס מ'איז אַ מִצְוָה.

עח

ישוב קושיא טו

תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושותי למעלה מקדושתכם, וכדרך שביאר הישגת משה דמטעם זה אמרין גדול המצוה וְעוֹשָׂה דייקא. ועל כן גם כשמקדש עצמו כמותר לו, יעשו בדרך "מִצְוָה וְעוֹשָׂה", דהיינו בכדי לקיים 'מצוה' קדושים תהיו

זאָגט ער ניין, קדושותי למעלה מקדושתכם. [וממילא] איבערדעם אַז מ'איז [מקיים] קְדַשׁ עֲצֻמָּהּ בְּמוֹתָר לָךְ [שמוסיף האדם פרישות וקדושה לפי ערכו], זאָל מען אויך טון עַל פְּנֵת הַמִּצְוָה פון דער [מצות] עֲשֵׂה פון קְדוּשִׁים [תהיו].

מ'זאָל עס טון [בבחינת "מִצְוָה וְעוֹשָׂה"] ווייל ס'שטייט אין "פסוק" קְדוּשִׁים תִּהְיוּ. [וממילא גם בזה] זאָל מען ווייטער אינזין האָבן [על] פְּנֵת הַמִּצְוָה. וואָרן אַז נישט קען עס נישט אזוי גרויס זיין, וואָרן אַז ס'איז נאָר בְּמוֹתָר לָךְ, איז דאָס אַן אינו מִצְוָה וְעוֹשָׂה, איז עס נישט "כְּמוֹנִי", אזוי ווי ווען "איך" טוה [די תיקוני המצוה].

אזוי ווי ס'שטייט אין ישמח משה, אַ מִצְוָה וְעוֹשָׂה איז דעם וואָס מ'טוט [די תיקוני המצוה] דורך הקדוש ברוך הוא, דעם איז העכער.

^ס בישמח משה בהג"ה שם, כתב הייטב לב: הנה מקום אתי להעתיק כאן מה שמצאתי בכתב יד קדשו של אאזמ"ו המחבר [בעל ישמח משה] דצוק"ל הנאות לענין זה, וזה לשונו: ביום ב' דר"ח אדר תקנ"ו לפ"ק נרדמתי על הספר, ונתגלה לי שדוקא הכוונה לפי מה שצויה הבורא גורם התיקון, כיון שעושה רק לקיים ציווי הבורא ית"ש, הרי הוא עושה להשלים רצונו ית"ש, ואם כן נעשה התיקונים כפי הרצון [של הבורא], מה שאין כן כשמכוין לעשות תיקונים, אם כן לא נתקן רק כפי כוונתו [של העושה], וגם אולי אינו כדאי וראוי שיעשה על ידו, מה שאין כן אם נעשה על ידי הקב"ה, הבן.

עט

ישוב הקושיות בפסוק אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים

ישוב קושיא ו

במצות קדושים תהיו, לא נאמרה גבולם ושיעורם בתורה, כי זה נוהג בכל אחד לפי מהותו, שיוסיף גדרים וסייגים, שע"ז יהיה מוסיף והולך למעלה בקודש

היוצא לנו מזה, אֲבָעַר דִּי אֵלַע זַאכֵּן זַעֲנַעֲן דָּאךְ גַּעֲשֻׁטְעֵלְט אֵלֶּךְ נֶאָךְ בְּמוֹתָר לָךְ. [און] פֶּאָרוּאָס דַּעַן הָאָט מַעַן עַס איבערגעלאָזט [ווי כאילו] בדרך אֵינוּ מְצִינָה וְעוֹשָׁה, [ולא נקבע שיעורם וגבולם בתורה]. ווייל יעדער ברויך איינצוזען לפי בחינתו, [מה שצריך הוא להוסיף גדרים לפי ערכו ומהותו וטבעו, וואָס] אַיינס ברענגט דאָס אַנדערע.

פ

וכשם שבצד הקדושה, כל ענין של קדושה מביא יותר קדושה, כן בצד הטומאה ח"ו כל ענין של טומאה מביא יותר טומאה ח"ו, וכמו שאמרו היום אומר לו עשה כך וכך עד שאומר לך עבוד עבודה זרה

אָזוי איז [הן] אין צד הקדושה, אַ איד אַז מ'איז [זיך] גוֹדֵר גֵּדֵר, גייט מַעַן ווייטער [למעלה בקודש]. און [הן] חלילה פֶּאָרקערט אין דער טומאה, אין די סטרא אחרא, חלילה אַז מ'לאָזט עפעס נאָך^ט [גייט מַעַן ח"ו ווייטער, וכמו שאמרו בגמרא] [שבת קה:] כך דרכו של יצר הרע, היום אומר לו עֲשֵׂה כֵּךְ [ומחר אומר לו עשה כך], עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה'.

פא

ועל דרך זה נצמיינו אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים וגו', וכמו שפירש"י דאף שבתחילה הם אלילים דקָלָא הוא חשוב, אם אתה פונה אחריהם סופך לעשותן אלקות. ונמצא דגם פסוק זה שייך לענין קדושים תהיו שבתחלת הפרשה, דהכל מורה על ענין מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה

איבערדעם [שטייט בענין 'עבודה זרה'] אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. קודם איז עס נאָר 'אֱלִילִים' [קָלָא הוא חשוב], איז עס 'גאָרנישט', [אָבער] דערנאָך ווערט דערפון 'וְאֵלֹהֵי מִסְכָּה' [וכפירש"י] סופך לעשות אותן אלקות, [ווייל] אַיינס ברענגט דאָס אַנדערע. ס'איז יִדְעִית הַהִפְכִּים שׁוּה², ס'איז אַיינס געדרינגען פונעם אַנדערן. [ונמצא דגם פסוק זה], דאָס הָאָט אַ שייכות אֵלֶּךְ אין דעם [ענין של קדושים תהיו. ווייל] דאָס ווייזט אֵלֶּךְ איין זאך, אַז מצוה גוררת מצוה און עבירה גוררת עבירה [אבות ד, ב].

פב

ישוב קושיא ז-ח

ובהסבר הענין, ממשיך הכתוב לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם, לֹא תַעֲשֶׂוּ לאחרים ולא אחרים לכם [כדלהלן]

נאָר דער הֶסְכֵּר דערפון [מה שאם אתה פונה אחריהם סופך לעשותן ממש, איז ווי דער פסוק איז ממשיך, וְאֵלֹהֵי מִסְכָּה] לֹא תַעֲשֶׂוּ לָכֶם, [ופירש"י] לֹא תַעֲשֶׂוּ לאחרים [ולא אחרים לכם]. קען זיין אָזוי [דער פֶּשֶׁט] [כדלהלן באות פו].

^ט וז"ל החובת הלבבות (שער יחוד המעשה, פ"ה): אבל הִיָּצַר אין מספיק לו ממך ניצוח פעם ומאה פעמים, בין שנצח אותך, בין שנצחתו. כי אם ניצח אותך, ימיתך, ואם תנצחנהו פעם אחת, יארוכך לך כל ימך לנצח אותך, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה [אבות ב, ד] אל תאמין בעצמך עד יום מותך. ואינו מקיל בקטנה שבקטנות ענייניך לנצח אותך בה, כדי שתהיה לו מדרגה לנצח אותך במה שלמעלה ממנה, ועל כן ראוי לך שתהיה נוהר ממנו, ואל תמלא ממשאלותיו בך מאומה, רק יגדל בעיניך המעט שבמעט מניצוחו והמצער מהתגברותו, כדי שתהיה לך מדרגה אל מה שלמעלה ממנו, כי במהרה תהיה תשוקתו אליך, ולא יעמוד לפניך בעמוד כנגדו וכו'.
² ועל כן כשם שבצד הקדושה, כל גדר וסייג מוסיף והולך בקדושה. כל יש לידע 'ההיפוך' בדבר עבירה, עבירה גוררת עבירה, ומוסיף והולך וכו'.

פג

ויבואר בזה גם מה שהקשינו, דאם הם 'אֱלִילִים' דקלא הוא חשוב, מה
לו לאדם לפנות אחריהם עד שהוצרך לומר אֶל 'תִּפְנוּ, וגם לא 'תַּעֲשׂוּ

וואָרן לעולם האָב איך דאָך פריער געפרעגט (בקושיא ז), ווי איז פאַרהאַנדן [מה
שקראן 'אֱלִילִים', דקלא הוא חשוב. והלא] אַז מ'איז נאָר עפעס פּוֹנֶה דערצו, איז דאָך עס שוין
נישט קיין פֿלאַ, איז דאָך עס שוין עפעס.

פד

הגם ס'קאָן זיין, - האָב איך געזען ווי זיי טייטשן^{צא}, - מ'האַלט עס נאָך פאַר
'גאַרנישט', אָבער דאָך באַפאַסט מען זיך דערמיט^{צב}, און מ'קלערט אַריין דערינען,
מ'קוקט עס נאָך^{צג}, מ'וויל זען, מ'וויל עס וויסן. [ואם כן באופן זה שייך להיות פונה לדבר, אף
בשעה שיודע דקלא הוא חשוב].

[ולכן נאמר אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים, שאסור להתעסק בהם, און] מ'טאָר [אפילו] נישט קוקן
אויף קיין צוֹרֶה^{עד}, [אזוי] זאָגט די גמרא^{עה}.

^{עא} עיין לעיל בהערה לד.

^{עב} פירוש שמתעסקים בזה. וכגון מחמת "ייגעריקייט", וכלשון רבינו מ'וויל זען, מ'וויל עס וויסן.

^{עג} כמבואר כל זה בספר החינוך כאן (מצוה ריג): שלא לפנות אחר עבודה זרה, לא במחשבה ולא בדיבור ולא
'בהבטה' וכו' אפילו בראייה לבד, כדי שלא יבוא מתוך כך לעבוד אותה, שנאמר אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. ואמרו
ז"ל בספרא (תורת כהנים, כאן) אם פונה אַתְּ אחריהם אַתְּ עושה אותם אלוהות, כלומר אם אתה מתעסק בענייניה
כלומר להרהר אחרי השגעונות אשר יאמרו המאמינים בה וכו', או תביט תמיד בצורות שעושין עובדיה כדי
לדעת איכות עבודתה, מכל זה יהיה סיבה שתהיה נפתה אחריה ותעבדה. ובפירוש נאמר שם בספרא 'שאפילו'
ההבטה לבד אסורה, שאמרו שם רבי יהודה אומר אל תפנה 'לראותן'. והענין מן הטעם שאמרנו, שהוא סיבה
לטעות אחריה. וכן כדי שלא יבטל חלק מהזמן ויתעסק באותן ההבליים, והאדם איננו נברא רק לעסוק בעבודת
בוראו. וזהו שאמרנו ז"ל בשבת, ודיוקני עצמה אפילו בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר אֶל תִּפְנוּ אֶל
הָאֱלִילִים וכו'.

וז"ל המחבר בשלחן ערוך (או"ח שו, טז): מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק וכו' אסור לקרות
בהם בשבת. ואף בחול אסור משום מושב לַצִּים (תהלים א, א), ועובר משום אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים, לא תפנו א-ל-
מדעתכם. ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע. ומי שחיברן ומי שהעתיקן, ואין צריך לומר המדפיסן,
מחטיאים את הריבם.

והענין מבואר היטב ברמב"ם (עבודה זרה ב, ב-ג) וז"ל: ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה וכו',
צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה, ולא בדבר מדבריה, 'ואפילו' להסתכל בדמות
הצורה אסור, שנאמר אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. ובענין הזה נאמר (ראה יב, ל) ופֶן תִּדְרֹשׁ לְאַלְהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה
יַעֲבֹדוּ, שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא, אע"פ שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה
ולעשות כמה שהן עושין, שנאמר (שם) וְאַעֲשֶׂה כֵן גַּם אֲנִי. וכל הלאוין האלו בענין אחד הן, והוא שלא יפנה
אחר עבודת כוכבים וכו'.

ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה 'במחשבה', אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם
לעקור עיקר מעיקרי התורה, מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו, ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר
הרהורי הלב. מפני שדעתו של אדם קצרה, ולא כל הדיעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם
אחר מחשבות לבו, נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד, פעמים יתור אחר עבודת כוכבים, ופעמים
יחשוב ביחוד הבורא שמה הוא שמה אינו, מה למעלה ומה למטה, מה לפנים ומה לאחור, ופעמים בנבואה
שמה היא אמת שמה היא אינה, ופעמים בתורה שמה היא מן השמים שמה אינה, ואינו יודע המדות שדיין בהן
עד שידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה תורה, ונאמר בה (שלח טו, לט) וְלֹא
תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתְּם זֵאִים, כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה, וידמה
שמחשבתו משגת האמת, כך אמרו חכמים (ברכות יב:) אַחֲרֵי לְבַבְכֶם זו מינות, וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם זו זנות. ולאו זה
אע"פ שהוא גורם לאדם לטרוי מן העולם הבא, אין בו מלקות.

^{עד} בדיוקנא של צורת עבודה זרה בודאי אסור, ובסתם צורה יש פלוגתא בתוספות (שבת קמט. ועבודה זרה נ), ועיין
בזה במגן אברהם (או"ח שו, כג).

^{עה} בגמרא שבת (קמט.): תנו רבנן, קָתַב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות, אסור לקרותה בשבת [פירש"י: שמה
יקרא בשטרי הדיוטות]. ודיוקנא עצמו, אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים. מאי

פה

[אָבער] על כל פנים [עדיין צ"ב, ווייל] אַז ס'איז טאַקע גענצליך פֿלאַ, וואָס האָט מען צו קוקן, האָט דאָך גאָרנישט קיין פֿלאַץ פֿונֶה צו זיין [דערצו]. (עיין זה גם לעיל באות כט-ל)

פו

אבל ביאור הענין, דלפעמים יש מי שפונה אחרי העבודה ורה, רק עבור למלאות רצון אחרים בזה, או עבור תאוות ממון, אף שהוא עצמו יודע דפֿלאַ הוא חשוב

[נאָר] קאָן זיין דאָס איז דער פֿשט, און אויף דעם זאָגט ער לאַ תַּעֲשׂוּ לְאַחֵרִים [ולא אַחֵרִים לָכֶם].

[ווייל] ס'איז פֿאַרהאַנדן איינער, - אַזוי ווי מ'זעט נעבעך בַּחוּשׁ, [אַז דאָס איז דער וועג וויאָזוי] מ'פֿאַלט אַריין, מ'גייט דרכים [לא טובים], מ'איז מְחֻזָּק דרכי מינות מיט אפיקורסות, וכדומה מיט דרכים לא טובים, - כּאָטשיג גאָר אפילו ס'איז פֿאַרהאַנדן אַזעלעכער וואָס ער איז נישט 'דערביי' [לילך בדרך לא טוב], נאָר 'יענער' פֿאַרלאַנגט עס פון אים, ער מוז עס טון פֿאַר אַן 'אַנדערן'.

און אַמאָל איז פֿאַרהאַנדן נעבעך דורך תַּאֲוֹת מְמוֹן, [שעבור זה] אפילו מ'איז נישט 'דערביי' [בהדרך לא טוב], איז מען דאָרט פֿאַר 'געלט'. אָדער כדומה [ווייל] ער מוז עס טון פֿאַר 'יענעם'.

פז

אבל גם מי שפונה אחרים מטעמים אחרים, הסוף הוא שנמשך אחר העבודה ורה עצמה, ומקבלים ח"ו חשיבות בעיניו, עד שסופן לעשותן אלהות

[אָבער] דער סוף איז, [דגם בדבר עבירה שייך ענין] מתוך 'שלא לשמה' בא לשמה. אפילו ווען מ'קוקט נישט 'ערנסט' [דערצו, שאין כוונתו לאותו דבר], נאָר ער מוז עס טון וועגן 'יענעם', [אָבער] צום סוף ברענגט טאַקע יענער אַריין אין 'דיר' חלילה, דערנאָך מאַכט עס טאַקע יענער פֿאַר 'דיר' אַליינס.

פח

ולו אמר הכתוב אַל תִּפְּנֹוּ אֶל הָאֱלִילִים, אפילו כשאחיה בעצמך יודע דפֿלאַ הוא חשוב, לא תהא פונה אחרים עבור ממון שנותנים לך אחרים, או עבור למלאות רצון אחרים. והמעם לזה כי סופך לעשותן אלקות, כאומרו 'וְאַתָּה מִסִּכָּה, ואמר לא תַּעֲשׂוּ לְאַחֵרִים, ולא אחרים לָכֶם, כי אף אם בתחילה אין דעתך נמשך אחרי העבודה ורה, ואתה עושה רק לאחרים, אבל הסוף הוא שעשיית האחרים יהיה "לכם", שהם יכניסו גם בקרבך להמשך ח"ו אחר העבודה ורה

איבערדעם זאָגט ער אַז אַל תִּפְּנֹוּ אֶל הָאֱלִילִים', ווען ס'איז טאַקע גאָרנישט נאָך ביי דיר [גם כן לא תהא 'פֿונֶה' לזה], ווייל 'וְאַתָּה מִסִּכָּה לא תַּעֲשׂוּ [דסופן לעשותן אלקות, ועל כן] לא תַּעֲשׂוּ לְאַחֵרִים'. ס'איז טאַקע נאָך 'אֱלִילִים' [אין דיינע אויגן], ס'איז גענצליך גאָרנישט, נאָר ער מוז עס נאָר טון וועגן אַן 'אַנדערן', אָבער אַז יענער מאַכט עס [קודם לעצמו, על ידך, איז] דערנאָכדעם איז עס [שוין] "לָכֶם". קודם [תַּעֲשׂוּ רק ל'אחרים', אבל אח"כ האחרים יעשו אח"כ 'לכם'].

תלמודא, אמר רבי חנין, אַל תִּפְּנֹוּ אֶל מִדְּעָתְכֶם [אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם. אליילים לשון חללים]. ובר"ן שם הביא פירש"י הנזכר, ואח"כ כתב: והרב בעל הערוך פירש אַל תִּפְּנֹוּ ק-ל' מִדְּעָתְכֶם, בזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנין ק-ל' מדעתכם. ובחידושי הריטב"א שם: אל תפנו אל האליילים, מדעתכם. פרש"י ז"ל, אליילים לשון חלל, והכי קאמר, אל תסתכלו למה שעשו ידכם ויצא מחלל לבכם, לומר שאין ראוי להסתכל אלא במעשה השי"ת, כרי להכיר נפלאותיו, וכענין כי אָרָאָה שְׁמִיךְ (תהלים ח, ד) וגו'. והרמב"ם ז"ל גורס אל תפנו קל מדעתכם, רצה לומר לא תתפנו להכלים, ותהיו מְפַנִּים זכרון של הקב"ה מדעתכם.

איבערדעם זאָגט ער [ברש"י לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם, דבא ליישב מה שקשה כי לכאורה] אַז ס'שטייט אַל 'הַאֲלִילִים' [דקלאַ הוא חשוב], נו וואָס דען איז לא 'תעשו', [שהוצרך הכתוב לצוות על זה שלא יעשנו]. איז דאָךְ עס נאָר [דמיירי שעושה כן] פאַר אַן 'אַנדערן'. אָבער פון דעם ווערט "לכם".

איבערדעם זאָגט ער [ברש"י לפרש הכתוב אויף] די ביידע, זאָלסט נישט מאַכן פאַר 'אַנדערע', ווייל אַנדערע מאַכן עס פאַר 'דיר'.

פט

ישוב קושיא ז-ח (כאופן ב)

לפעמים יש מי שמשתף שם שמים ודבר אחר, ופונה אל האלילים, וטעמו בכדי להמשיך גם 'אחרים' אל דרך הטוב

אָדער אַמאָל איז פאַרהאַנדן ווען מ'מאַכט אַ פֿשֶׁר.

מ'האָט אַ חשובון: איך ברויך עס טאַקע נישט, נאָר איך מוז עפעס מאַכן געמישט, אַ שיתוף, מְשִׁתָּף זיין שֵׁם שְׁמִים וְדָבָר אַחֵר, - ס'איז פאַרהאַנדן אַמאָל [וואָס מ'מינט אַז] מ'מוז עפעס 'נאַכלאַזן', - [כדי] מ'זאָל קאָנען צוציען אַן 'אַנדערן' אויכעט. [כאַטש] 'ער' [אַליין] ווייסט טאַקע אַז ס'איז 'נישט'.

אָבער דער סוף איז, ווערט מען 'מיטגעצויגן' מיט יענעם^{טו}.

צ

וועל זה גם כן אמר הכתוב על דרך האמור, אַל תִּפְּנוּ אֶל 'הַאֲלִילִים' להמשיך אחרים, אף כשאתה יודע דקלאַ הוא חשוב, והטעם וְאַלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ 'לאחרים', בכדי שלכסוף לא תַעֲשׂוּ "לכם"

איבערדעם זאָגט ער אַל תִּפְּנוּ אֶל 'הַאֲלִילִים' [אפילו ווען דו אליין ווייסט אז] דעס איז 'גאָרנישט'. וְאַלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ "לאחרים", דו ווילסט [עס] מאַכן ווייל דו ווילסט אַן 'אַנדערן' אויך צוציען [לדרך הטוב]. אָבער יענער מאַכט דערנאָך פאַר 'דיר', דערנאָכדעם ווערט עס דערנאָכדעם לֹא תַעֲשׂוּ "לכם", [וכפירש"י ולא] 'אחרים לכם'.

צא

ישוב הקושיות בפרשת ערלה

[ונבא לבאר הפסוק] וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם וּגְו' וְעֵרְלֹתֶם עֵרְלֹתוֹ וּגְו'. [דגם פרשת ערלה יש לקשר בהמשך הפרשה, דזה מיירי ג"כ בענין] אַז איינס ברענגט דאָס אַנדערע. [וואָס] דאָס איז אַלץ דער שורש וואָס ער הייבט אָן [מיט מצות] קְדוּשִׁים תִּהְיֶה. [וכדיבואר הקישור בזה, להלן באות קיג].

צב

איך וועל זאָגן דאָ בקיצור [לייב הקושיות בפרשת ערלה], איך וועל נישט מאריך זיין. וְכִי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל, מ'האָט דאָ אויסגעמישט תורה מיט נטיעת מאכלים (כדלעיל בקושיא ט-י).

^{טו} וז"ל רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן לה סוף אות ד): ואנחנו ראינו בעוה"ר במדינה זו, שברובא דרובא מהמקומות ממש באו לידי שכחת התורה הק' לגמרי רח"ל, והמשכיל על דבר ימצא כי עיקר סיבת הדברים היה מה שהתחילו להקל בכמה דברים, בטענה זו להציל את השאר שלא יפוצצו יותר, וכן המה כל הפירצות שבדורינו מתחילים בטענה זו, שמקילים באיזה דברים לשם שמים כדי להציל את השאר. אבל לגמרי נהפוך הוא, שעל ידי שהתחילו בפשרות וויתורים להקל לאט לאט, עבירה גוררת עבירה, עד שנפרץ במלואו לגמרי רח"ל. אבל אילו היו עומדין על המשמר שלא לעשות פשרות בקיום התורה הקדושה, בלי ספק היה חלק גדול מישראל חזקים בתורה ובמצות, בכל מקומות מושבותם. וזה ברור לכל הרוצה לידע האמת לאמתו.

אין פֿשטות שמועסט מען מ'פלאַנצט ביימער ס'זאָל וואַקסן מאַכֿל, און אויף דעם זאָגט מען [דעם דין] עֶרְלָה. און פלוצים דרייט מען אויס [אז] דאָס איז בלויז תּוֹרָה, [כמו שדורש במדרש רבה] עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ, און אין מדרש תנחומא איז עס גאָר אויף דעם ענין פון גידול בנים [לתורה, אז] מ'מיינט טאַקע [אויף] קינדער, אויפציען אַ קינד.

צג

און מ'זאָגט [נאָך אויף דעם] "וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ" [וקשה דהלא גידול בנים לתורה הוא דבר הנוהג בכל העולם ולא רק בארץ ישראל] [וכדלעיל בקושיא יא].

צד

שוב קושיא יא

מה שתלה הכתוב פרשת עולה בביאת הארץ, לפי דרשת התנחומא דמייני בידול בנים לתורה. יש לפרש שהוא על פי המדרש דנוח לאדם לגדל לגיון של זיתים בגליל, מלגדל תינוק אחד בארץ ישראל

[נאָר דעם צו פאַרענטפערן] קען זיין אפשר, [ווייל] דער מדרש זאָגט דאָך^{טו} אַז ס'איז שווערער מגדל צו זיין בנים אין "ארץ ישראל". [ולכן] זאָגט ער "כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ" וְנִטְעַתֶּם כָּל 'עֵץ מֵאֲכָל' [שהוא גידול בנים לתורה, כדרשת התנחומא].

^{טו} בבראשית רבה (כ, ו): אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הָרְבָּה אֲרָבָה עֲצוֹנָךְ וְהָרַבָּךְ [בַּעֲצֵב תִּלְדִּי בָנִים] [בראשית ג, טו] וכו'. עֲצוֹנָךְ זה צער העיבור וכו', בַּעֲצֵב זה צער הנפלים, תִּלְדִּי זה צער הלידה, בָּנִים זה צער גידול בנים. אמר רבי אלעזר ברבי שמעון, נוה לו לאדם לגדל לגיון אחד מִשָּׁל זִיתִים בגליל, ולא לגדל תינוק אחד בארץ ישראל. [ופירש"י שם (על הארץ) לפי שמתפרנסים בצער ובדוחק. והרי שקשה מאוד הגידול בנים שם בארץ ישראל יותר מכלל העולם (ויואל משה ב, מא)].

ו"ל רבינו במסיבה א' וישב תשכ"ו: ס'איז דאָ אַ מאמר חכמינו ז"ל אין מדרש רבה, בעצב תלדי בנים זה צער גידול בנים, אמר ר' אלעזר ברבי שמעון נוה לו לאדם לגדל לגיון של זיתים בגליל, מ'זאָל קאָנען דורכקומען - ס'איז דעמאָלט געווען הַפְּנִים אַ שווערע עבודה, - [אזי גרינגער דורך] לגיון של זיתים, מלגדל תינוק בארץ ישראל, אויפציען אַ קינד אין ארץ ישראל איז נאָך אלץ שווערער, אזוי זאָגט דער מדרש. פארוואָס, שטייט נישט קיין טעם. רש"י זאָגט (על ה"ב"ר שם) ווייל ס'איז געווען דוחק פרנסה, אין פֿשטות, ס'איז געווען שווער אויפצוציען [וועגן פרנסה], אזוי זאָגט רש"י וכו'.

נאָר דער אמת, אין דעם גוף הֶרְעִיזוֹן צי ס'איז געווען וועגן דוחק הַפְּנִינָה, בַּמִּסְכָּנָה, לעולם זעט אויס ס'איז ביידע אמת, [דהלא מבואר בפסוק] [עקב ח, ט] ס'איז געווען אַ ברכה אָשֶׁר לאַ בַּמִּסְכָּנָה [תאכל בָּהּ לֶחֶם], אָבֵעֵר די ברכה איז נאָר געוועזן בזמן שישראל שרייין על אדמתן, דאָס זעט מען אין די גמרא אויף כמה מקומות, איך וויל נישט דאָ מאריך זיין. [אויף] "אָרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ" שטייט דאָך אויכעט [רש"י יבמות מז. וכתובות קיב. ואור החיים הק' סוף פרשת] [אז דאָס] הָאֵט זיך אויפגעהערט נאָכן חורבן. [נמילא] ס'איז טאקע געווען אזא זמן און אזא זמן, ס'איז געווען אַ זמן וואָס ס'איז געווען [געווען], דוחק הפרנסה. דאָס האָב מיר דאָך בייגעוואוינט [אונז] אויך [כעין זה, בזמנינו ובמקומינו], דאָס זע מיר דאָך [בחוש, שיש זמני עליות וירידות בענין הפרנסה], דאָס קען מען פאַרשטיין, ס'איז דאָ דאָ אזא זמן און אזא זמן. נאָר אף על פי כן, מסתבר איז נישט אַז ער זאָל דאָס זאָגן אויף בזמן הבית, [וכפרט כ"ן] רבי אלעזר ברבי שמעון איז דאָך שוין געווען נאָכן חורבן וכו'. יהיה איך שיהיה זאָגט רש"י אַז דאָס איז שווערער, וואָרן סתם, ס'איז וועגן דוחק הפרנסה.

קען זיין ס'ליגט נאָך עפעס אַנדערש אויך אין דעם [בכוונת דברי רש"י]. איך האָב געהערט אַמאָל פון טאטן זכרוננו לברכה, [אז] ער איז געווען ביי דברי חיים, ער האָט אים געגעבן אַ קוויטל, הָאֵט ער נישט אַריינגעשריבן גאַנטישט נאָר די 'נעמען', הָאֵט אים דער צאָנזער רב זכרוננו לברכה געפרעגט [פאַר-וואָס הָאֵסט נישט געשריבן] [להוכיח אודות] פרנסה, פֿרִינָה מיינט מען רוחניות אויך, נישט נאָר גשמיות.

[ולפי זה] קאָן גאָר זיין [לפרש בלשון רש"י על פרנסה רוחניות. דהנה] מ'ווייט דאָך דאָס גרויס התגברות [היצר, שיש שם בארץ ישראל], ווי דער רמ"ע מפאנו זאָגט [עשרה מאמרות חקיו דין ב, ז] אַז דער שטן פאַרלייגט זיך דאָרט מער ווי איבעראַל וכו'. [וממילא] איז אַ שווערע עבודה [לגדל שם בנים לתורה]. ער מיינט די פרנסה רוחניות, קאָן דאָך זיין אַז רש"י מיינט [דאָס, דמשום התגברות היצר דשם] איז שווערער, איבערדעם איז שווער לגדל תינוק בארץ ישראל.

צה

המשך הקדמה לשוב קושיא מ-

מדרוש שאמרתי בפרשת שלח

(עד אחר אות קח)

נָאֲרָ אֲבַעַר קֶעַן זַיִן נֶאֱךָ אִפְשָׁר, אֶרְמֹז קֶאֱן זַיִן, אֲזוּי ווי איך הָאָב גִּעֲזָאָגַט פֿרשֶׁת שִׁלַּח^ע, כִּהָאָב גִּעֲזָאָגַט אֶן אִרִּיכוֹת, איך וועל נישט נאָכֶזָאָגֵן הִיצַט נֶאֲרָ בִּקִּיצוֹר, סָתָם אִיין וואָרט.

צו

קושיא א - בפרשת שלח

במה שצוה משה לראות הִיֵּש בָּה עֵץ אִם אֵין, צ"ב למה הוצרך להוסיף "אם אין", והלא מובן זה בלאו הכי [דהנה בפרשת שלח (יג, כ) כתיב, שצוה משה להמרגלים לראות] הִיֵּש בָּה עֵץ אִם אֵין. א [לכאורה איז דאָךְ אַ גרויסע קשיא, (דהיה סגי שיאמר רק) הִיֵּש בָּה עֵץ, וואָס דאָרף ער זאָגן "אם אין".

צו

קושיא ב - בפרשת שלח

גם למה אמר הִיֵּש בָּה "עץ" בלשון יחיד, וכי היה ספק שמא אין שם אפילו אילן אחד, והלא עוד במצרים כבר נאמר להם שהיא אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה, אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ [ב] דערנאָךְ, [ס'איז] עפֿעס לשון יחיד [הִיֵּש בָּה "עץ"], צי ס'איז דאָ "אִיין בוים". [וקשה, וכי חשב שמא] עפֿעס קיין אִיין בוים איז דאָ, ס'איז [דאָךְ] אֶן אֶרֶץ מְבוֹרָכָת. הָאָט מען דען נישט געוואוסט, [והלא נאָךְ] אין מצרים הָאָט מען שוין געזאָגט אַז ס'איז דאָס בעסטע לאַנד^ט. [וגם עתה בשעת המרגלים נאמר] וְחִבְרוֹן שָׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנַי עֵצֶן מִצְרַיִם [שם יג, כב], [ופירש רש"י]^ב ס'איז מְבוֹנָה על אחד [משבעה בצוען]. ס'איז דאָךְ אין פֿשטות געווען אַסאָךְ בעסער פון מצרים, [און] ס'איז מפורסם געווען, מ'הָאָט דאָךְ דאָס אייביג געוואוסט. הָאָט מען געקלערט אַז ס'איז גאָר נישטאָ קיין בוים, [עד שצוה אותם לראות] הִיֵּש בָּה "עץ".

צח

קושיא ג - בפרשת שלח

רש"י מפרש בדרך דרש, דהכוונה אם יש בה "אדם כשר" שיגין עליהם בזכותו. וקשה האִךְ יתקשר זה עם הפשט [ג] רש"י זאָגט^א [לפרש הלשון יחיד, דהכוונה] הִיֵּש בָּה "עץ" מיינט מען אַ צִדִּיק וואָס

^ע בס"ג שלח תשי"ג, בעיר קליוולאנד. ונדפס בלשה"ק בדברי יואל שלח (עמוד שצ), עיי"ש כל הענין באורך. ורבינו חזר כמ"פ על דרוש זה שבפרשת שלח, בס"ג שלח תשט"ו, שלח תשכ"א, שלח תשכ"ה (על הספינה בדרכו לאה"ק), ובינים א' אמור תשכ"ה, ועוד.

^ט וכמו שנאמר למשה במצרים (שמות ג, ח): וְאָרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאֶרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ אֶל מְקוֹם הַפְּנוּעֵי וְהַחֲתִי וְהָאֱמֹרִי וְהַחֲזִי וְהַיְבוֹסִי. ועיין ברש"י עקב (יא, י): [כי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ] לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא, אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו. (ועיי"ש עוד שמפרש הפסוק וְחִבְרוֹן שָׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה).

^ב ברש"י שלח (יג, כב): שָׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה [לפני עֵצֶן מִצְרַיִם]. אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן, קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול. אלא שהיתה מְבוֹנָה בכל טוב על אחד משבעה בצוען. ובא להודיען שבחה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים, שנאמר (לך יג, י) כָּגֵן ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וצוען היא המעולה שבארץ מצרים, ששם מושב המלכים שנאמר (ישע"ל, ד) כִּי הָיָה כְּצֶעֶן שָׁרִי, והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים.

^א ברש"י שלח (שס, ב): הִיֵּש בָּה עֵץ. אם יש בהם אדם כשר, שיגין עליהם בזכותו.

ער איז מגין. [ועל פירוש זה קשה, דאס כן] נעמט ער עפעס אַרויס פונעם מִשְׁמָעוֹת דעם גאַנצן הַיֵּשׁ בָּה עץ.

צט

קושיא ד - בפרשת שלח

ועוד שהרי בתרגום יונתן מפרש להדיא דהכוונה על אילני "מאכל"

ד [און דער תרגום זאגט אַרויס בפירוש, הַיֵּשׁ בָּה אֵילָנִין 'דִּמְכִּיל', שטייט אַרויס "אויף צו עסן". לויט דעם קען איך גאַרנישט טייטשן אויף [א] צדיק.

ק

קושיא ה - בפרשת שלח

להבין ביאור לשון "והתחזקתם"

האָב איך געזאָגט דעמאָלטס [אין] פרשת שלח.

כ'האָב געזאָגט באריכות [אויך] דעם "והתחזקתם" [וילקחתם מִפְּרֵי הָאָרֶץ] [שלח שם].
[דיש להבין מה דנקט לשון זה, ומה שמפרש בתרגום יונתן שיעשו "חזקה" בארץ].
איך האָב געטייטשט אַסאַך ענינים, איך וועל נישט מאריך זיין.

קא

הקדמה ליישוב הקושיות - בפרשת שלח

הראשונים נחלקו בברכת על המוקח, אם לומר הנוסח וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ.

דלכאורה אין לבקש על ביאת הארץ בכדי לאכול מפירותיה

דער תמצית [דערפון], איך האָב געזאָגט אויף הַיֵּשׁ בָּה עץ אֵם אֵין, [דהכוונה] ווי דער
ב"ח זאָגט אין סימן ר"ח אין אורח חיים, אַקעגן דער פלוגתא פון דער סמ"ג מיטן
רא"ש (המובא בטור שם), צי מ'זאל זאָגן אין [ברכת] עַל הַמִּחְיָה [דעם נוסח פון] וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ
וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ.

וואָס דער סמ"ג זאָגט²⁶ מ'זאל [עס] נישט זאָגן, ווייל כלום [לאכול] מִפְּרֵי הָאָרֶץ אַתָּה
צריך²⁷, קומט מען דען אַהין קיין ארץ ישראל [כדי צו] עסן פון די פירות, [ואם כן] וואָס
זאָגט מען עפעס וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ.
און דער רא"ש האָט אָבער יאָ געזאָגט, ווי דער טור בלייבט טאַקע²⁸.

²⁶ דלכאורה אינו מובן מדוע הוצרך לחזקם ולזרוזם כל כך על לקיחת הפירות. ובתרגום יונתן כתב ותעבדון חזקתא בארעא, והוא פלא מה חזקה היו צריכין לעשות, והלא ארץ ישראל מוחזקת לנו מאבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואם נאמר דלא הועילה חזקת האבות משום שהכנעני אז יושב בארץ, והוצרכו לחזור ולהחזיק בה כשיכנסו לארץ, א"כ תקשי מה הועילה חזקתן של המרגלים, הרי גם עתה עדיין לא נכנסו ישראל לארץ, ועדיין הכנעני יושב בארץ. (דברי יואל שלח, עמוד ש, קושיא ו).

²⁷ בסמ"ג (עשין, מצוה כז): ויש ספרים שכתוב בהם וכו' וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ וְנִכְרַךְ עָלֶיהָ וכו', ואין נראה לי כל כך לשון טוב, משום דאמרינן בסוטה (יד.) גבי משה רבינו, אַעֲבֹרָה נָא וְאֶרְאֶה וגו' (ואחזן ג, כה), וכי משה רבינו תאב היה לאכול מפירותיה וכו'.

ובסמ"ק (מצוה קנא): ויש גורסין וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, ולא נהירא כי אין לנו לחמוד ביאת הארץ ולהתפלל עליה, רק כדי לקיים המצות התלויות בה.

[והטור הזכיר סתם "ספר המצות" ויש לפרשו על סמ"ג או סמ"ג. ולשון הטור משמע יותר דכוונתו ללשון הסמ"ק, אבל סגנון דברי רבינו מתאים יותר ללשון הסמ"ג].

²⁸ על פי דברי הגמרא סוטה (יד. המובא בסמ"ג): דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי 'לֹאכֹל מִפְּרֵי הָאָרֶץ' הוא צריך, או 'לִשְׁבֹּעַ מִטּוֹבָהּ' הוא צריך, אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי וכו'.

²⁹ בטור (אורח סימן רח) בברכת על המחיה כתב: וכתוב בספר המצות, שיש לומר אחר כי אתה ה' טוב ומטיב לכל, ונודה לך על הארץ ועל המחיה וכו'. וכתב עוד [בספר המצות], ויש אומרים וְנֹאכַל מִפְּרֵי הָאָרֶץ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, ואין לאומרו, שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה, אלא לקיים מצות התלויות בה, עד כאן. ובהלכות גדולות

[וכן הוא המנהג] אונז זאג מיר דאך יא [הנוסח] ונאכל מפריה ונשבע מטובה.

קב

והב"ח מתרין נוסח זה, והכוונה לבקש שתהיה השפעת הפירות מצד הקדושה, באופן שהיא ראוי לנו לאכול מהם. כי בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, אין שום שר בארץ ישראל רק היא תחת ידו של הקב"ה, ואז נכנסת השפעת קדושה בהפירות ומקדש את האוכל, משא"כ אם חוטאין ח"ו והשכינה מסתלקת משם, אז הם"מ נעשה השר שלה, ואז גם השפעת הפירות הוא מצד הטומאה ח"ו.

זאגט דער ב"ח¹⁹ [לתרין קושיית הסמ"ג], אַז דער פֿשט איז אַזוי.

זאגט ער, וואָרן יעדע לאַנד, די פֿירות זענען נִשְׁפָּע פון זייער שר. און ארץ ישראל האָט דאָך נישט קיין שר, [נגאָר] ס'איז אונטערן בורא כל עולמים אַליין, ממילא ווערן אַלע פֿירות נִשְׁפָּע כביכול פון בורא עולם, האָט עס דאָך אין זיך א קדושה, [וממילא] איז עס מִקְדָּשׁ וּמְטָהָר [דעם] ווער ס'עסט עס.

נאָר טאַמער אָבער חלילה אַז מ'זינדיגט [בארץ ישראל], איז דאָך [דאָ] סילוק שכינה, מ'זאָל אָפּגעהיטן ווערן. הקדוש ברוך הוא איז דאָך מסלק שכינה אַז מ'זינדיגט דאָרט.

קג

נו אַז ס'איז דאָ אַ סילוק שכינה, פון וואו קומט די השפעה, [והלא אין לה שר]. דעמאָלטס קומט די השפעה [מהס"מ. ווייל] אַז ס'איז נישטאָ קיין שר, און דער בורא כל עולמים איז מסלק שכינתו, קומט די השפעה [של 'הארץ'] פונעם ס"מ. קומט אויס [דבזמן כזה] איז [אויך] די השפעה פון די 'פירות' פון ס"מ, ממילא זענען זיי נאָך מִטְמָא' [את] הָאוֹכְלִים אוֹתָם.

קד

איבערדעם זאגט מען וּנְבָרְכָהּ עָלֶיהָ "בְּקִדְשָׁהּ וּבְטָהֳרָהּ"¹⁹.

[ואומרים וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ], מ'זאָל קומען קיין ארץ ישראל [באופן כזה] אַז ס'זאָל זיין "וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, מ'זאָל 'קאַנען עסן' פון די פֿירות, [דהיינו באופן] ס'זאָל זיין מצד הקדושה. אַז מ'זאָל דאָרט נישט זינדיגן, וועט נישט זיין די השפעה [שלה] פון ס"מ, [ונזכה] מ'זאָל קענען עסן די פֿירות. אַזוי זאגט דער ב"ח.

ישנו, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה אומר וכו'. [כן הוא גירסת הבית יוסף בלשון הטור, שהרא"ש היה אומר. וע"ע בחידושי הגהות שם אות א].

¹⁹ בב"ח שם (אות ח) כתב: תימה [על קושיית ספר המצות שהביא הטור], הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ, כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (לה. לו) וְלֹא תִטְמָא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ" כי אֲנִי ה' שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ואמר, אם תטמאו את הארץ, נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה. וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ" ממש, בגוף הארץ, נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה, ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שכינתי מתוך "בני ישראל", כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל, לפי שהשכינה היתה שורה 'בקרבים' ממש, ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ, נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות 'בתוך בני ישראל', יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל. ועל כן ניאח שאנו מכניסין בברכה זו וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה, וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָתָהּ.

¹⁹ עיין בבית יוסף שם, שמיישב בזה טעם הרא"ש שהיה אומר נוסח זה, וז"ל: נראה שטעמו מפני שהיה מפרש שְׁמָה שאנו אומרים וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ, אין התכלית בשביל 'האכילה', אלא מה שאומר אחר כך וּנְבָרְכָהּ עָלֶיהָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטָהֳרָהּ הוא 'התכלית'. אלא דמשום דברכה אתיא [רק] מפני האכילה, הוא אומר [גם] וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ וְנִשְׁבַּע מִטּוֹבָהּ.

קה

ישוב קושיא ב-ד - בפרשת שלח

ולפי זה שפיר מקושר הדרש עם הפשט, והפשט הוא שצוה לראות ה'יש ב'ה עץ", והיינו אילן "מאכל" כפירוש התרגום יונתן, והיינו אם לאכול שם מהפירות, וזה תלוי בהדרש, אם יש שם "אדם כשר" וצדיק שיגין עליהם בזכותו, דאז באים השפעת הפירות מצד הקדושה באופן שראוי לאכול מהם

האב איך געזאגט, אז לפי זה איז טאקע דער דרש מיטן פשט אמת, וזהכל ענין אחד).

ה'יש ב'ה עץ" [מיינט כתרגומן] אילן דמיכל, [וגם כפירש"י דהוא צדיק. ווייל] ס'איז טאקע אמת ביידע [ומקושר זה בזה, ווייל] אז ס'איז דא א צדיק, און ער איז משפיע [על הדור], ער איז ממשיך דארט די שכינה הקדושה, [דעמאלטס] קאן מען עסן פון ביימער, פון די פירות.

איבערדעם איז דאס הא בהא תליא, [דעס] וואס דער תרגום זאגט האית ב'ה אילן דמיכל, און [דעס וואס] ער זאגט [ברש"י] ה'יש ב'ה עץ, אדם כשר שיגין עליהם. איז דאס ביידע, איז דאס הא בהא תליא.

קו

ישוב קושיא א בפרשת שלח - מס"ג שלח תשי"ג

יתור הכתוב "אם אין", אתאי לדרשא [ובעין שפירשו ביתור הכתוב ויצאה חנם "אין כסף" דאתאי לדרשא] שאם אין השפעת הפירות מצד הקדושה, אז הם נשפעים ח"ו מצד אחר [דהיינו מצד הסמרא שהוא כאפס "ואין"] [וזה שאמר ה'יש ב'ה עץ, כלומר אם יש בה אדם כשר שיגין עליהם, ועל ידי כן יש בה עץ עושה פרי והיה פרי למאכל, שהרי יש בהם השפעת קדושה. וגמר אומר "אם אין", רמז דאם אין ביניהם צדיקים אזי השפעת הפירות באה מאת הם"מ, והוא על פי מה שדרשו בגמרא קידושין (ד:) במאמר הכתוב (משפטים כא, יא) ויצאה חנם אין כסף, אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, יעיי"ש. וילפי לה משום דאין כסף יתירא היא, דהוה סגי שיאמר ויצאה חנם, אלא ודאי דאתי לדרשא. והכא נמי "אם אין" יתירא היא (כנ"ל בקושיא), ואתי לרמוז דאם אין השפעה מצד הקדושה, שאין ביניהם אדם כשר שיגין עליהם, אז יש ח"ו כח השפעה מאדון אחר הוא הם"מ, ואין הפירות ראויים למאכל].

קז

ישוב קושיא ה בפרשת שלח - מס"ג שלח תשי"ג

ונתן להם עצה "והתחזקתם", שאחם תעשו קנין "חזקה" בארץ, כדי שתהיה השפעתה מצד הקדושה, ולקחתם מפרי הארץ, דאז יהיו הפירות ראויים לקח מהם לאכילה [אכן אחרי שצוה להם משה רבינו ע"ה לעמוד על המחקר מה מיכם של האילנות, מהיכן הם יונקים השפעתם ואם ראויים הם למאכל, הוסיף בגמרא דבריו ואמר להם "והתחזקתם" ולקחתם מפרי הארץ, ותרגם יונתן ונתעבדו חזקתא בארעא. ולדרכנו אפשר לומר שצוה להם דאף אם יראו שאין יניקת הפירות והשפעתן ממקור הקדושה, אלא כח הסמרא אחרא שולט בארץ, מכל מקום עדיין תקנה יש להם ליהנות מהפירות, שיעשו קנין חזקה בארץ, ומכיון שיעשו כח חזקה יהיו הם הבעלים בארץ לפי שעה, ואז תבוא השפעתן מצד הקדושה, וממילא ולקחתם מפרי הארץ, דהיינו שתוכלו לקחת מן הפירות אף שאין ביניהם צדיק המגין עליהם, ויהיו ראויים לאכילה לכם].

^פ ובס"ג שלח תשט"ו ביאר רבינו לשון הכתוב "אם אין" באופן אחר, וז"ל: ה'יש ב'ה עץ, אז ס'איז דא אן אדם כשר שיגין, ער ברענגט אריין קדושה, ממילא איז אילן דמיכל, קען מען עסן פון די פירות וכו'. אדער גאָר אַם "אין", נואין הכוונה שמא אין שם שום אילן, אלא הכוונה כי אפילו ווען ס'איז דא, איז עס אויך "אין" [ס'איז אַרגנישט], ווייל ס'ברענגט חלילה, אז ס'ברענגט טומאה ווערט דערפון "אַפּס אַין", איבערדעם זאגט ער דאס.

^פ וז"ל רבינו בזה בס"ג שלח תשט"ו: נאָר וואָס דען איז די עצה, משה רבינו האָט זיי אָן עצה געגעבן "והתחזקתם", ווי דער תרגום יונתן טאקע זאגט פשט, והתחזקתם מזאל טון א חזקה. זיי זענען דאָך געווען

קח

איך האָב געזאָגט [בפרשת שלח] נאָך ווייטער באריכות, איך וועל נישט מאריך זיין

[היצט].

קט

ישוב קושיא"מ-

הכתוב אומר וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ "מֵאֲכָל", דהיינו שתזהרו שהפירות יהיו ראויים לאכול מהם, והעצה לזה הוא ע"י החזקת התורה וחינוך הבנים לתורה, כדרשת המדרש בפסוקים אלו. שע"ז תהיה שם השראת השכינה, ותהיה השפעת הארץ והפירות מצד הקדושה. ושפיר מקושר הדרש עם הפשט

דאָס קאָן זיין, איבערדעם פאַרשטייט מען דאָ [בפרשת ערלה] אויך די זעלבע.

וְכִי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל, מ'זאל דאָרטן פלאַנצן אַן עֵץ מֵאֲכָל, [באופן] וואָס מ'זאל קאָנען טאַקע דאָרט 'עסן', [אז] ס'זאל קאָנען זיין בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית 'תֵּאכְלוּ' אֶת פְּרִיָּו. איז טאַקע דאָס די רבותא [בפסוק תאכלו את פריו] (וכדלהלן אות קיג).

[און] דאָס איז תלוי אין החזקת התורה, [כמו שדורש במדרש, כי עי"ז יהיה שם השראת השכינה, והפירות יהיו נשפעים מצד הקדושה].

קי

איבערדעם איז טאַקע דער פֿשט מיטן דָרש ביידע אַמֶת.

אַז דעס שמועסט מען [כפשוטו] פון שְׁלֹש שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים, [וואס"כ תאכלו את פרי. ורומזת הפרשה דכדי לזכות לאכילת הפירות מצד הקדושה צריך שיהיה שם עסק והחזקת התורה כדברי המדרש רבה, וכמו שמפרש היפה תואר דדריש כן מלשון הפסוק ונטעתם כל עץ מאכל].

[ועיקר השראת השכינה הוא ע"י לימוד התורה של תינוקות של בית רבן]^א. איבערדעם

שטעלט אַריין דער מדרש תנחומא [הכתוב] מְדַבֵּר בְּתִינוּק.

[ווייל] אַז דער גידול בָּנִים איז ווי ס'ברויך צו זיין, אַז די קינדער ווערן ערצויגן עַל דֶּרֶךְ 'הַתּוֹרָה וְהִירָאָה', ממילא זענען די ביימער "עֵץ מֵאֲכָל", [כי יש שם השראת השכינה].

איז טאַקע דער פֿשט מיטן דָרש הא בהא תליא.

קיא

ישוב קושיא"ב

וזהו שמסיים ואומר גם דין שָׁנָה הַחֲמִישִׁית כי אז "תֵּאכְלוּ" אֶת פְּרִיָּו, ודהיינו שיהיו

הפירות ראויים למאכל בני ישראל, כיון שתהיה השפעתם מצד הקדושה

און אַזוי אַרומער [וועט זיין] בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית איז "תֵּאכְלוּ" אֶת פְּרִיָּו לְהוֹסִיף לָכֶם

תְּבוּאָתוֹ, דערציילט ער מיר די רבותא פונעם תֵּאכְלוּ אֶת פְּרִיָּו, [והכוונה] אַזוי ווי

צדיקים און כשרים [בשעה שדיבר אליהם משה, ולזה אמר להם] זיי זאָלן טון אַ "תְּנוּקָה" און זיי זאָלן דאָרט מוֹשֵׁל זיין, ממילא אַלדינגס קומט דאָךְ נִי הַשְּׁפָעָה פונעם כֹּחַ הַמוֹשֵׁל, דאָרטן וואו דער שורש למעלה [איז, דאָרטן] איז די השפעה, [וממילא] אַז זיי וועלן טון אַ תְּנוּקָה דערינען, וועל זיי ברענגן קדושה, וועט פון דאָרט אויס קומען די קדושה, אַז זיי וועל עס מחזיק זיין אַז זיי וועלן זיין די מוֹשֵׁלִים. - [ועיי"ש עוד, כי משה רבינו לא צוה להם להוציא הפירות לחו"ל, רק לעשות חזקה ולהניחם שם, ולכן לא נטלו יהושע וכלב חלק בנטילת הפירות, כי זה כבר לא צוה להם משה].

^א ובו נכלל גם ישוב קושיא"ב באופן שני, מה שתלה זה בבית הארץ. כי ביותר שייך חששא זו בארץ ישראל, כיון שאין לה שר, וע"כ אם השכינה מסתלקת, ח"ו בא שם הס"מ יותר מבשאר ארצות (וכדלעיל באות קב-קג).

^א כמבואר באיכה רבה (א, ג): [וַיֵּצֵא מִבֶּטַח צִיּוֹן] [כָּל הַדָּרָה] [איכה א, ו]. וכו'. כָּל הַדָּרָה זו סנהדרין וכו'. דבר אחר, כָּל הַדָּרָה אלו המשמרות. דבר אחר, כָּל הַדָּרָה אלו התינוקות. אמר רבי יהודה, בא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה, גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם, הדא הוא דכתיב (שם, ה-ו) עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׂבִי לִפְנֵי צָר, מִיֵּד וַיֵּצֵא מִבֶּטַח צִיּוֹן כָּל הַדָּרָה.

מ'זאגט דאָרטן "וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ" וְנִשְׁבַּע מְטוּבָּהּ, [אזוי] זאָגט דער פסוק [אז] אַזוי אַרומער וועט זיין בְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית "תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי", [ווייל] דאָס איז הא בהא תליא, די ביידע אינאיינעם, ווייל דאָס איז גיווענדט איינס אין דאָס אַנדערע^{צב}.

קיב

ישוב קושיא יג - מדרוש אחר

ואמר להוסיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, כי אז תהיה השפעת הארץ ע"י הקב"ה

בעצמו בלא שליח, וברכת ה' היא תעשיר, להוסיף בה ברכה מרובה

[ולזה אמר להוסיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ. וואָרן וויבאלד אַז ס'איז נִשְׁבַּע פונעם בורא כל עולמים, קומט דאָךְ אַלעס מיט אַ ברכה, לזה אמר להוסיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, פארוואָס, זאָגט ער ווייל אַנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, ווייל דעמאָלטס איז דאָךְ דער בורא כל עולמים ער פירט דאָךְ דאָס 'לאַנד', איז די השפעה פון די פירות נאָך אונטערן בורא כל עולמים, איז ממילא דאָס קומט מיט אַ ברכה מרובה, ווען ס'קומט פונעם בורא כל עולמים אַליין, אָן אַ שליח, איז דאָס אַליין איז להוסיף לָכֶם]. (מלשון רבינו ביום א' אמור תשכ"ה, לשון קדשו אות מב)

קיג

קישור פרשת ערלה למצות קדושים תהיו

ענין קדושים תהיו, מורה כי מצוה גוררת מצוה, ובכל דבר של קדושה מוסיף והולך בקדושה, וכן אם חוטאים

הרי עבירה גוררת עבירה, ומוסיף ח"ו להרע עד שמסתלקת ח"ו השכינה מהארץ, וכרמוז בפרשת ערלה

איבערדעם איז דאָס אַלעס [מקושר] אין דעם קדושים תהיו וואָס ער זאָגט דאָ אַט, [ווייל] אַלעס איז הא בהא תליא, איינס ברענגט דאָס אַנדערע, [דכל מעשה טוב גורם להשראת השכינה ולהוספת הקדושה]. איבערדעם איז דאָס איינס. זאָגט ער, אָבער חלילה אַז מ'זינדיגט, איז די השפעה אַנדערש, [ובזה ג"כ מוסיף והולך לגריעותא], דערנאָכדעם איז די השפעה [דערפון] אפילו אין די אכילה.

קיד

ועוד כי מצות קדושים תהיו הוא לקדש עצמו אף "במותר לו", וענין זה רמז גם בפרשת ערלה, דאף באכילה של

"היתר" צריכין להזהר שיהיה השפעתה מצד הקדושה, ורק אז ראויים הם לאכילת איש ישראל, וכרמוז בפסוק ת

אכלו את פְּרִי

[ועוד כי] ער האָט דאָ געזאָגט קִדְשׁ עֲצֻמָּךְ בְּמוֹתֶר לָךְ, [אז אפילו ביי] דעם וואָס ס'איז מותר מוז מען זוכן קדושה, אַזוי איז דאָס אויך די זעלבע, [דגם באכילת פירות של היתר, צריכין עוד להשמר שיהיה השפעתם מצד הקדושה].

איבערדעם שטעלט דער פסוק בְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית און תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי, [אז] דעם וואָס ס'איז מותר [באכילה], ליגט אויך אַן אַזְהָרָה דו זאָלסט זען 'וויאָזוי' מ'זאָל עסן, [ואם כן מאמר הכתוב] תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי, [איז] אַזוי ווי ער הייבט אָן [מיט] קִדְשׁ עֲצֻמָּךְ [בְּמוֹתֶר לָךְ].

[ווייל] מילא ערלה מיט נטע רבעי דאָס איז אַן איסור, ערלה איז אסור [לגמרי], און דאָס [נטע רבעי] איז אויך אסור [כשהוא] חוץ לירושלים, אַזוי ווי דער דין איז. אָבער עקסטערדעם [איז] בְּשָׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִי, [שהוא "היתר", וגם בזה צריך להשגיח שיהיה מצד הקדושה, וממילא] דאָס איז אַזוי ווי ביים קדושים תהיו, מ'דאָרף

^{צב} ישוב הקושיות בפרשת ערלה על דרך זה, עיין עוד באורך בדרוש א' אמור תשכ"ה (לשו"ק קונ' קמח), ובס"ג אחרי קדושים תשכ"ו.

זען ס'זאל מ'קדש ומטהר זיין [אכילת הפירות]. ווייל אז נישט איז עס חלילה מ'טמא, איז עס דער היפוך²².

קטו

ולדרכינו מקושרים כל אלו המצות שהזכרנו, עם מצות קדושים תהיו שבהתחלת הפרשה

איבערדעם האבן אלע [ענינים], האבן זיי א שטיקל התקשרות די אלע פרשיות, אזוי ווי איך האב שוין דא מאַרץ געווען [לעיל בביאור הפסוק איש אמו ואביו, והפסוק אל תפנו], אז די אלע פרשיות האט עפעס א שייכות מיט דער התקלה, ס'קומט אלעס אין דער פרשה פון דעם קדושים תהיו.

קטז

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
מ'זאל די זכיה האבן ס'זאל טאקע זיין קדושים [תהיו].
מ'זאל די זכיה האבן אז מ'זאל זיך שטעלן אויף די יסודות הקדושה וטהרה.
מ'זאל חלילה נישט אריינגעכאפט ווערן.
מ'זאל די זכיה האבן זיך מתגבר צו זיין.
מ'זאל זוכה זיין מ'דבק צו זיין באמת אין די שרשי הקדושה וטהרה.
מ'זאל זוכה זיין צו זען התרוממות קרן התורה, און ישועת ישראל, ברחמי וחסדיו הגדולים. בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

²² ועיין עוד בחינה בזה בס"ג אחרי קדושים תשכ"ו, וז"ל: ס'איז טאקע אויך [מקושר] מיט קדושים תהיו [שהיא מצוה שאינו נמנה במנין העשין ולא תעשין, רק המצוה שהאדם יוסיף קדושה מדיליה, וכמו כן הוא ברמז הכתוב דפרשת ערלה], ווארן לעולם קינדער אליין זענען דאך נישט מ'צוה, ווי קען מען זאגן "עשין" מיט "לא תעשין" - [במנין מצות מיט עבירות - [כשנוגע] פאר קליינע קינדער. אבער [לעומת זה, חינוך הבנים] ס'איז דער "שורש" דער "יסוד" [מכל התורה וקדושה], מ'איז אנגעגרייט [דורכדעם] צו די קדושה, פון 'דארט' הייבט זיך עס אָן, [ווייל] אס אין גדיים אין תישים, ווי כ'האב פריער געזאגט [אז] קדושים תהיו [מיינט מ'זאל זיין] מזומנים צו דער קדושה.

